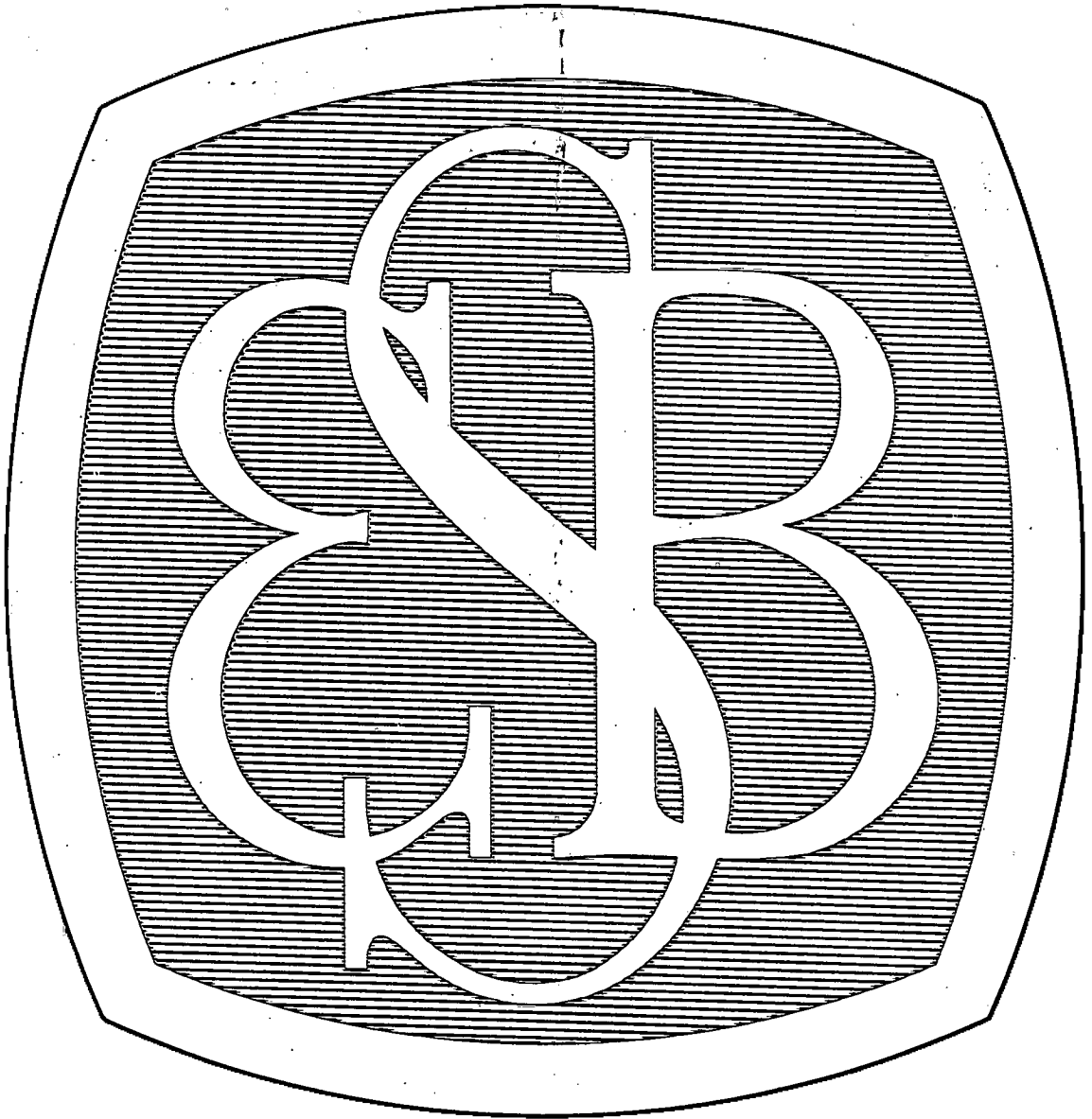

hr Nagelent - Ia Bag O

hr Ruysschijk

ONTVANGEN 24 JAN. 1963

VERZONDEN 24 JAN. 1963

Economisch - Statistische Berichten

48e JAARGANG - 16 JANUARI 1963 - No. 2371

Uitgebreide magazijn- en voorraadadministratie

onder andere:

- ★ **Controlelijsten**
- ★ **Voorraad mutatiestatistieken per artikel met cumulering van aantallen, bedragen, prijsverschillen, etc.**
- ★ **Inventarislijsten, alle soorten tellingen**
- ★ **Lijst van niet gemuteerde artikelen onder vermelding per artikel van datum laatste mutatie (inkoopbeleid)**
- ★ **Signalering van minimum- en maximumvoorraden**
- ★ **Bestellijst van die artikelen die volgens de inventarislijst beneden de minimumvoorraad komen**
- ★ **Lijst van nog te ontvangen facturen, omdat veelal de ontvangstbon voor de juiste aantallen voorraad onder artikel standaard prijsberekening mee verwerkt dient te worden.**
- ★ **Inkoopboek**
- ★ **Interne cumulatieve huurberekening naar kostensoort en kostenplaats van b.v. machines, gereedschap, etc.**
- ★ **Gecumuleerde verdeelstatistieken van kostensoort en kostenplaats zichtbaar naar aantallen en bedragen**
- ★ **Beleidsgegevenlijst bestemd voor de directie met direct afleesbare investeringen, voorraden en/of andere kosten met sub-totaal per artikelgroepen, totaal per kostenplaats alsmede totaal-generaal van alle kostenplaatsen.**
- ★ **Vele andere mogelijkheden**

SNELLE AFLEVERING waardoor deze gegevens ook inderdaad **BELEIDS-GEGEVENS** zijn.

N.V. Instituut voor Electronische Administratie

Glashaven 10A, Tel. (010) 12 57 51-12 78 43
POSTBUS 1288 - ROTTERDAM

vacatures

De Federatie van Ned. Journalisten zoekt op korte termijn een acad. gevormd

adjunct-secretaris

bij voorkeur met kennis van arbeidsrecht, organisatorisch werk en soc.-econ. vraagst.

Soll.brieven met vermelding leeft., anteced. en orde van grootte gedacht salaris aan de Secretaris van de Federatie, Keizersgracht 339, A'dam-C., tel. (020) 24 34 69. Desgewenst kunnen telef. nad. inl. over de functie worden gev.

R. MEES & ZONEN

Bankiers en assurantiemakelaars
ROTTERDAM

Executele
en bewindvoering.
Beheer
en administratie
van
vermogens

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van de
Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: *Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.*
Telefoon redactie: (010) 5 29 39. Administratie: (010)
3 80 40. Giro 8408.

Privé-adres redacteur-secretaris: *Drs. A. de Wit, Sleedoorn-
laan 17, Rotterdam-12, tel. (010) 18 36 32.*

Bankiers: *R. Mees en Zonen, Rotterdam, Banque de Com-
merce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening
260.34.*

Redactie-adres voor België: *Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steen-
weg 347, Gent.*

Abonnementen: *Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.*

Abonnementsprijs: *franco per post, voor Nederland en de
Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen
f. 31,— per jaar (België en Luxemburg B.fr. 400).*
Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts
worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Losse exemplaren van dit nummer 75 ct.

Advertenties: *Alle correspondentie betreffende advertenties
te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij
H.A.M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam, tel. (010)
6 93 00, toestel 1 of 3.*

Advertentie-tarief *f. 0,36 per mm. Contract-tarieven op aan-
vraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten”
f. 0,72 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt
zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van
redenen te weigeren.*

COMMISSIE VAN REDACTIE: *Ch. Glass; H. W. Lambers; J. Tinbergen.*
Redacteur-Secretaris: *A. de Wit.*
Adjunct Redacteur-Secretaris: *M. Hart.*

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: *F. Collin; J. E. Mertens
de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.*

De E.E.G.: alcoholische koploper

Is het hoge niveau van economische groei na 1958 in vrijwel alle lid-staten van de E.E.G. te danken aan de inwerkingtreding van het Verdrag van Rome? Deskundigen gaven uiteenlopende antwoorden: bevestigend, ontkennd of agnostisch. Wat evenwel te denken van de vraag of de economische groei naast een oorzaak ook een gevolg kan zijn van een andere prestatie in de E.E.G., nl. die van een topverbruik van alcoholische dranken? ¹⁾

Sinds Freud en Keynes weten wij meer van de menselijke „animal spirits” ²⁾. Strategische economische beslissingen hebben veelal betrekking op langere termijnen, waarover weinig met zekerheid is mede te delen. Bij gebrek aan

van het „Produktschap voor gedistilleerde dranken” ³⁾. Over meer dan vijftig landen verstrekke dit orgaan gegevens.

Op de ranglijst van alcoholhoudende dranken, waarin het verbruik van gedistilleerd, bier en wijn in recente jaren is verwerkt, prijken Frankrijk, Italië, Luxemburg, West-Duitsland en België met resp. de plaatsen 1, 2, 4, 6 en 13. Het puriteinse Nederland mistte als no. 29 de aansluiting.

Frankrijks eerste en Italië's tweede plaats waren, zoals wel bekend, te danken aan de consumptie van wijn. Per hoofd der bevolking werden in deze landen in 1961 resp. 140 en 117 liters gescoord. Onze Beneluxbroeders vormden in de bierafdeling een onbedreigde kopgroep. Met res-

Totaal verbruik van alcoholhoudende dranken a) (p. h. v. d. bev.)				Verbruik van gedistilleerd (p. h. v. d. bev.)				Verbruik van bier (p. h. v. d. bev.)			
Rang-no. b)	Land	Jaar	Liters ad 50 pCt.	Rang-no. b)	Land	Jaar	Liters ad 50 pCt.	Rang-no. b)	Land	Jaar	Liters ad 50 pCt.
1.	Frankrijk	1961	35,8	1.	Ned. Antillen	'59/'60	7,4	1.	België	1961	140 d)
2.	Italië	1961	26,3	2.	Zweden	1961	4,9	2.	Luxemburg	1960	116
3.	Portugal	1960	20,5	3.	Polen	1960	4,8	3.	West-Duitsland	1961	101
4.	Luxemburg	1960	17,6	4.	Verenigd Staten	1961	4,3	4.	Australië	'60/'61	100
5.	Zwitserland	'56/'60	17,4	6.	West-Duitsland	1960	3,8	5.	Tsjechoslowakije	1960	100
6.	West-Duitsland	1961	17,1	9.	Frankrijk	1960	3	7.	Verenigd Koninkrijk	1961	86
13.	België	1961	11,9	14.	Nederland	1961	2,3	13.	Verenigd Staten	1961	56
15.	Verenigd Staten	1961	10,8	16.	Italië	1961	2,2	17.	Frankrijk	1961	37
16.	Verenigd Koninkrijk	1961	10,8	18.	Luxemburg	1960	1,9	21.	Nederland	1961	26
29.	Nederland	1961	5,6	21.	Verenigd Koninkrijk	1961	1,5	33.	U.S.S.R.	1960	11
39.	U.S.S.R.	1960	2,0 c) e)	23.	België	1961	1,4	42.	Italië	1961	7

a) Betreft gedistilleerd, bier en wijn. Bij de omrekening van de hoeveelheden bier tot liters ad 50 pCt. alcoholgehalte is, wanneer er geen nadere gegevens beschikbaar waren, eenvoudigheidshalve gerekend met een gemiddeld alcoholpercentage van 5; de geconsumeerde hoeveelheden wijn werden — bij het ontbreken van nadere bijzonderheden over het betreffende land — omgerekend tegen een gemiddeld alcoholgehalte van 12 pCt.
b) In volgorde van het hoofdelijk verbruik. c) Excl. het verbruik van gedistilleerd (geen statistische gegevens beschikbaar). d) Excl. „bière de ménage” 115 liter. e) Bij dit land moest het produktschap de consumptiecijfers, met behulp van produktiegegevens, ramen.

Opn.: Voor een meer gedetailleerde toelichting raadplege men de onder voetnoot 2 vermelde publikatie.

adequate gegevens schiet de actieradius van de koude ratio tekort en moet men zich in aanzienlijke mate door irrationele elementen laten leiden. Dionysus verkeert dan t.o.v. Apollo in een gunstige concurrerende positie.

De leidende alcoholische positie van de E.E.G. blijkt uit de nevenstaande tabel (evenals de onvolkomen statistische vergelijking). De hierin vermelde gegevens zijn ontleend aan een, op dit statistisch terrein unieke, publikatie

¹⁾ Een geneverbrander stelde in 1908 in een brochure dat „... de naties die aan de spits staan van het alcoholgebruik ook aan de spits staan der beschaving...”, naar „Kronkel” in „Het Parool” van 3 december jl.

²⁾ „Most, probably, of our decisions to do something positive, the full consequences of which will be drawn out over many days to come, can only be taken as a result of animal spirits and not as the outcome of a weighted average of quantitative benefits multiplied by quantitative probabilities”. „The General Theory of Employment, Interest and Money”, blz. 161.

pect noteerden wij de 140 liters die in 1961 door het keelgat van Pallieters „doorsnee landgenoot” vloeiden. Dit was ruim vijfmaal zoveel als de ruim 26 liters per Nederlands hoofd: wederom bleek de onvoltooide Benelux-integratie. Toch verkleinden de Nederlanders hun achterstand: t.o.v. 1954 betekenden de 26 liters in 1961 bijna een verdubbeling.

Van gedistilleerd nam in de Benelux evenwel de Nederlander het meest tot zich. Deze verrichting viel in het niet bij datgene wat geschiedde op de Nederlandse Antillen: mondiaal lijstaanvoerder met grote voorsprong. Voor een belangrijk gedeelte kwam dit evenwel op rekening van het toerisme: vooral inwoners van de Verenigde Staten, die ook inheems op dit terrein de E.E.G.-burgers overtroffen.

M. H.

³⁾ „Hoeveel alcoholhoudende dranken worden er in de wereld gedronken?” van juli 1962.

INHOUD

	Blz.		Blz.
De E.E.G.: alcoholische koploper	47	Het dollarprobleem; de Amerikaanse betalingsbalanstekorten na 1957, door W. F. Koen.....	57
Een regeling voor de kapitaaluitgaven van de gemeenten, door J. Hasper.....	48	Structurering en functionering van de interne bedrijfsorganisatie (III), door Dr. A. Wattel.....	60
De billijkheid van progressie in op arbeidsinkomens gegeven belastingen, door Drs. R. Iwema.....	50	Boekbespreking: The Economic Development of Uganda, bespr. door Drs. H. Linnemann.....	62
De E.E.G. als katalysator van de internationale handel (II), door F. J. Clavaux.....	54	Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. C. D. Jongman..	63

Dezer dagen is de Memorie van Antwoord verschenen betreffende het wetsontwerp kapitaaluitgaven publiekrechtelijke lichamen. Schrijver geeft hier een kritisch commentaar op. Hij schrijft o.a. dat de gemeenten, door de voorgenomen regeling te aanvaarden, hun restje autonomie verkwanselen voor een schotel linzen. Meer dan 95 pCt. van de inkomsten der gemeenten komt reeds uit of althans via 's Rijks Kas; er is geen loonpolitiek meer, die gemeentelijk is te noemen; onder de vlag van een systeem dat gericht is op het tegengaan van excessen wordt de gehele gemeentelijke investeringspolitiek vervangen door een systeem van gelaten afwachten — voor de zwakken — en van politieke druk op de regering — voor de sterken. Raadsleden, en nog meer de wethouders, zullen gaan handelen als door de gemeenten betaalde rijksfunctionarissen. De gemeenteraden zullen hun voorname bestuurstaak prijsgeven en zich in belangrijke zaken tevreden stellen met al of niet geanimeerde gesprekken over de administratieve functie, die de gemeenten in het landelijk geheel zullen mogen blijven verrichten.

Een regeling voor de kapitaaluitgaven van de gemeenten

De nieuwe regeling is vervat in een „Wetsontwerp kapitaaluitgaven publiekrechtelijke lichamen”, waarover ik reeds schreef in „Economisch-Statistische Berichten” van 14 februari 1962. Sedertdien is het Voorlopig Verslag van de Tweede Kamer verschenen en nu dezer dagen de Memorie van Antwoord. Alvorens op dit laatste stuk dieper in te gaan breng ik in herinnering, dat onder de wet niet zullen vallen de openbare naamloze vennootschappen of stichtingen, geen instellingen uit de sfeer van de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie, noch van het Rijk zelf. In feite gaat het om de gemeenten en de bij gemeenschappelijke regelingen van gemeenten in het leven geroepen organen. Wanneer hieronder over gemeenten wordt geschreven dan vallen deze publiekrechtelijke instellingen daar ook onder.

Bij de indiening van het ontwerp einde 1961 heeft de regering uiteengezet, dat het heel vanzelfsprekend was dat de kapitaaluitgaven van de gemeenten direct na de oorlog stegen ten behoeve van het noodzakelijke materieel herstel; daarna voor de economische structuur (productie-apparaat) en tenslotte was hetzelfde te verwachten voor tal van andere voorzieningen. Door ook nog andere grote investeringen, die buiten de gemeentelijke sector lagen, werden de besparingen overtroffen en raakte de kapitaalmarkt overspannen. De regering kon toen t.a.v. het particuliere bedrijfsleven optreden met fiscale maatregelen en door beperking van het afbetalingskrediet, terwijl De Nederlandse Bank het krediet op eigen wijze kon regelen. De centrale overheid kon haar begrenzing voor de investeringen vinden in de begroting, die aan het conjuncturele beleid werd aangepast. Maar voor de lagere publiekrechtelijke lichamen was geen kruut gewassen. Die gingen maar door. Dat konden ze ongestraft doen. De Minister van Financiën stelde in de zitting van de Eerste Kamer (1957/58): „dat de gemeenteraden plannen kunnen aannemen zonder zich af te vragen of in de volgende jaren de nodige middelen voor de betaling van rente en affossing wel beschikbaar zullen zijn. Blijkt de volgende begroting niet te kloppen, dan wordt een subjectieve verhoging” (men zou thans spreken over: een verfijning) „aangevraagd en deze zal herhaaldelijk moeten worden gegeven omdat het daarbij om vaststaande verplichtingen gaat”. Hoewel deze opmerking

op zich zelf juist is, heb ik vroeger in dit blad al eens uiteengezet, dat het in de praktijk best is meegevallen en dat de moeilijkheden, die zich voordeden, in hoofdzaak het gevolg waren van de financiering van de woningbouw, waartoe de regering de gemeenten zelf had aangezet, desnoods met kasgeld. Doch hoe dit allemaal ook zij, wanneer de gemeenten, wegens de omvang van hun investeringen, als factor in de nationale conjunctuurpolitiek moeten worden ingeschakeld dan zal ergens een nieuw criterium voor het financiële gemeentelijke beleid moeten worden aangegeven, want bepalingen van dien aard komen in de gemeentewet niet voor.

De regering wil nu:

- a. de onmisbare nieuwe investeringen veilig stellen;
- b. voorzichtigheid betrachten met de „pipeline” (verplichtingen voortvloeiende uit het afwerken van reeds opgedragen werken);
- c. een wettelijke basis geven aan beperkingen van investeringen, niet door zich met die zaken zelf te gaan bemoeien; maar door, zuiver in de financiële sfeer, limieten te stellen.

Zij wil dit bereiken door:

1. *onder normale omstandigheden*: de financiering van kapitaalwerken slechts toe te staan indien zekerheid van kapitaalverschaffing aanwezig is, zonder overdreven liquiditeit te doen ontstaan;
2. *bij spanning op de kapitaalmarkt*: een plafond vast te stellen voor alle kapitaaluitgaven;
3. *bij overspanning en gevaar voor monetair evenwicht*: in plaats van een plafond een centrale financiering in te voeren.

Hoever de gemeenten daadwerkelijk gebonden zullen worden is nog niet bekend; er zullen nog een dertiental Algemene Maatregelen van Bestuur en nadere Koninklijke Besluiten, alsmede Ministeriële Beschikkingen moeten verschijnen voor de gemeenten weten hoe alles werkt. Maar ze kunnen wel ongeveer nagaan waar hun bevoegdheden liggen wanneer zij, buiten tijden van monetaire en conjuncturele spanningen, een lage kasschuld hebben. Ook kunnen zij voor bepaalde werken een zekere vrijheid behouden indien zij van de betrokken ministers incidenteel dispen-

satie van de eis van financiering met vaste middelen krijgen. Zij zijn vrij van extra toezicht indien zij voor een bepaald doel een schema maken, waarbij de financiering voor 10 jaar met toegezegde leningen of met grondverkoop verzekerd is. Dit zijn allemaal zaken, die de verhouding gemeenten, Gedeputeerde Staten en de departementen raken; de institutionele beleggers hebben er nauwelijks mee van doen. Met de banken behoeven ze slechts te weten of de raadsbesluiten een extra behandeling hebben ondergaan, of, als de toestand van centrale financiering is bereikt, erop te letten dat zij slechts via de aangewezen centrale instantie zaken met de gemeenten doen.

De visie van de regering op de beschouwingen van de leden van de Tweede Kamer kan men in stil genoegen in de Memorie van Antwoord lezen. In gladde zinnen worden zaken, die jarenlang strijdpunten zijn geweest, genoeglijk afgedaan. Zo bijv. waar het gaat over het regeren bij circulaire: „Ook de ondergetekenden achten het door vele leden bedoelde systeem van circulaire vanwege het omstreden karakter minder geschikt om duurzaam voor deze belangrijke beleidsmaterie te worden gebezigd”. Op blz. 7 verklaren de ministers met de voorgelegde regeling „niet verder te gaan dan dringend noodzakelijk is”. Van een toezicht op de investeringen der publiekrechtelijke lichamen hebben zij niet willen weten, evenmin van een permanent plafond. De woningbouw blijft buiten beschouwing; men kan er vrede mee hebben. De ministers lichten dat aldus toe, dat het „bij deze wet in wezen gaat om de beperking van het door de gemeenten rechtstreeks op de kapitaalmarkt opgenomen bedrag”. We mogen dan wel even lachen, want het was juist de financiering van de woningbouw, die de grote moeilijkheden heeft gebracht. Dus zou de woningbouw er juist wel onder moeten vallen. Voorts heeft de Kamer gevraagd waarom de openbare naamloze vennootschappen en stichtingen niet onder de wet worden gebracht; hierop antwoorden de ministers „dat zulks wettens onmogelijk is omdat de besluiten van deze instellingen niet aan de gebruikelijke goedkeuring van de gemeenteraadsbesluiten onderworpen zijn”. Alsof dat een geldige reden zou kunnen zijn om de oplossing van een monetair vraagstuk wat minder ernstig te nemen. De strekking is, dat de provinciale elektriciteitsbedrijven — en dat zijn de meeste — gewoon door kunnen gaan. Maar het Gaslichaam, dat steunt op de wet gemeenschappelijke regelingen, niet; een gemeentelijk havenbedrijf, in het gewaad van een N.V., kan vrij investeren, doch als tak van dienst bedoeld in de gemeentewet, niet.

De Kamer heeft ook gevraagd naar de mening van de regering inzake de denkbeelden van Prof. Pen en Dr. Van der Land, die, de een nog radicaler dan de ander, de gemeentelijke financiële zorgen willen overbrengen naar het Rijk ¹⁾; zij willen de lagere overheid voorgoed van de kapitaalmarkt uitsluiten en een permanente centralisatie van de financiering der uitgaven (gewone en buitengewone tezamen) invoeren. Maar dat gaat de ministers toch te ver. „Een zo diepgaand ingrijpen in de autonome positie van de lagere publiekrechtelijke lichamen zou een wijziging van

het huidige staatsbestel met betrekking tot de positie van deze lichamen betekenen”. De ministers zeggen niet, dat ze daar principieel op tegen zijn, doch zij menen dat al met de bescheidener opzet van deze wet — gegrond op de ervaring van de laatste jaren — zeer wel gunstige resultaten kunnen worden bereikt.

Op een desbetreffend door de Kamer gedaan verzoek wordt als bijlage aan de Memorie van Antwoord toegevoegd een „Overzicht van de in enkele landen geldende voorschriften met betrekking tot de regeling van en het toezicht op de kapitaalmarkt in het algemeen en tot de financiering van de kapitaaluitgaven der lagere publiekrechtelijke lichamen in het bijzonder”. Wij kunnen daarin lezen hoe het in Engeland, West-Duitsland, België en Luxemburg is geregeld, of hoe men de materie had willen regelen. Frankrijk komt er niet in voor, wat wel jammer is, want dat geldt als voorbeeld van slecht bestuurde en goed geadmistrateerde gemeenten. Uit de mededelingen betreffende Engeland en West-Duitsland kunnen we al dadelijk opmaken, dat vergelijkingen niet mogelijk zijn. België komt ons nog het meest na en ik zou me er geenszins over verwonderen zo de samenstellers van het wetsontwerp daarnaar het meest hebben gezien. Intussen spreekt de Memorie van Antwoord geen oordeel uit over de tevredenheid van de buitenlandse regeringen met hun regelingen, noch doen onze ministers dat over de effectiviteit van de daar getroffen of nog te treffen maatregelen.

Waar het voor ons op aankomt is hoe de voorschriften in de praktijk werken. De regeling voor de buitengewone uitgaven van de Belgische gemeenten komt hierop neer, dat zij „toelagen in de kapitaalsfeer” kunnen ontvangen, die variëren met de aard der werken. Het restant, dat niet door een „toelage” wordt gedekt, noemt men „het gemeentelijke aandeel”, dat de gemeenten zelf moeten financieren. De Belgische gemeenten zijn op het „Hel”lende vlak: sedert 22 oktober 1959 worden de „toelagen” niet eens meer aan de gemeenten uitgekeerd. De centrale instantie tot financiering van de gemeenten, het „Gemeentekrediet van België”, te vergelijken met onze „Bank voor Nederlandsche Gemeenten”, „leent” een bedrag, dat gelijk is aan het niet-uitgekeerde staatsaandeel, aan de gemeenten, die de last van renten en aflossingen niet behoeven te torsen, want de almachtige staat betaalt de lasten van deze leningen aan de gemeenten door storting ervan direct op de rekening van de schuldeiser, het Gemeentekrediet. Kort gezegd: de gemeenten zelf komen er niet meer aan te pas. Men voelt wel wat de volgende stap zal zijn.

Nu vrage men eens hoe de praktijk in België is. Zij is, dat de gemeenteraden geen besluit tot het doen van buitengewone uitgaven meer nemen of, als zij dit toch zouden doen, dat zulk een besluit niet wordt goedgekeurd, voordat bekend is of een „rijksaandeel” zal worden ontvangen en hoe groot het zal zijn. Dat wil zeggen, dat een gemeente niets kan doen voordat een rijkstoelage is aangevraagd en dat heeft dan weer onvermijdelijk tot consequentie dat alle gemeentelijke plannen centraal door de departementen worden beoordeeld en dat niets tot stand kan komen voordat een „rijksaandeel” is toegezegd. Vele beslissingen laten jaren lang op zich wachten. Want het spreekt van

¹⁾ Zie „E.-S.B.” van 21 februari 1961, no. 2325.

(I. M.)

 N.V. SLAVENBURG'S BANK

zelf, dat alle ministeries verlanglijstjes opmaken en periodiek bijwerken en dat voor afwerking van die lijstjes, na het Rijk, eerst aan de beurt komen Brussel, Antwerpen, Luik en Gent. Wat hierna nog aan middelen beschikbaar blijft, kan niet veel zijn. Dat begrijpt men wel. En daarin ligt dan ook het antwoord op onze vragen als toerist hoe het toch komt dat in kleine Belgische plaatsen schier op elk gebied een achterlijke toestand bestaat.

Zie ik spoken, als ik zeg, dat het hier ook die kant zal uitgaan? De ministers schrijven op blz. 3 van de Memorie van Antwoord: „Niet afwijzend staan ondergetekenden tegen het denkbeeld om ter vervanging van bestaande doeluitkeringen ter dekking van lasten van rente en afschrijving van investeringen, in de toekomst doeluitkeringen voor sommige kapitaaluitgaven te verstrekken”. Dit richtingsbord wijst de directe weg naar België.

De Vereniging van Nederlandse Gemeenten heeft in gunstige zin aan de regering geschreven. Die vereniging wordt — wat men al enige tijd kon zien aankomen — een verlengstuk van het overleg op ministerieel niveau. In plaats dat zij eraan vasthoudt dat de gemeentelijke economische bedrijven gelijk moeten worden behandeld als de provinciale bedrijven voor elektriciteit, water e.d.; in plaats dat ze vraagt om een zodanig goedkeurings- en uitkeringsbeleid, dat voor lage buitengewone uitgaven niet altijd en steeds weer behoeft te worden geleend, gaat zij, de vereniging, akkoord met een regeling, die de autonome sfeer meer dan nodig is aantast. Door deze doeluitkeringen te aanvaarden zullen de gemeenten hun restje autonomie verkwanselen voor een schotel linzen, en de wetgever kan na enige tijd de wet weer intrekken, omdat de centrale financiering dan onder alle omstandigheden een feit is geworden en effectiever werkt dan een wet met dertien uitvoeringsregelen.

Misschien moesten we ons niet meer verwonderen over de gretigheid, waarmede de vakvereniging van de Nederlandse gemeenten met deze regeling akkoord is gegaan.

De Vereniging heeft blijkbaar het hoofd in de schoot gelegd. Dappere woorden van een burgemeester van Amsterdam: „Ik ben geen rijkskruier”, kan men niet meer horen; wethouder Wibaut kan zich niet meer verzetten tegen aantasting van de autonomie; woorden als van de toenmalige Voorzitter van de Vereniging, Mr. P. J. Oud, op het congres van 1949: „De gemeenten moeten zich wel aanpassen, maar zij mogen zich niet overgeven”, heeft men van de Vereniging bij de voorbehandeling van het wetsontwerp niet gehoord. Meer dan 95 pCt. van de inkomsten der gemeenten komt reeds uit of althans via 's Rijks Kas; er is geen loonpolitiek meer, die gemeentelijk is te noemen; onder de vlag van een systeem dat gericht is op het tegengaan van excessen wordt de gehele gemeentelijke investeringspolitiek vervangen door een systeem van gelaten afwachten — voor de zwakken — en van politieke druk op de regering — voor de sterken. Zullen Prof. Pen en Dr. Van der Land niet eerder gelijk krijgen dan men denkt? Ruim nu ook de rest van de financiële spinnewebben maar op en laat alles maar over aan de administratie.

De gekozen vertegenwoordigers van de bevolking, die geen gemeentelijk beleid meer te verdedigen hebben, zullen langzaam aan minder voldoening in hun werk vinden, hetgeen meer en meer zal blijken uit afnemende animo om in de vertegenwoordigende lichamen zitting te nemen. Raadsleden, en nog meer de wethouders, zullen gaan handelen als door de gemeenten betaalde rijksfunctionarissen. Zij zullen het gemeentebelang nog wel noemen maar gaan handelen op de aanwijzingen van het Rijk. Dat gebeurt nu al. Zoals in ambtenarenzaken het plaatselijk georganiseerd overleg is gedenatureerd tot een discussiegroep over franje, zo zullen de gemeenteraden hun voornamste bestuurstaak prijsgeven en zich in belangrijke zaken tevreden stellen met al of niet geanimeerde gesprekken met „den Haag” over de administratieve functie, die de gemeenten in het landelijk geheel nog zullen mogen verrichten.

Rotterdam.

J. HASPER.

De billijkheid van progressie in op arbeidsinkomens geheven belastingen

In „E.-S.B.” van 12 december 1962 ontkent Prof. Hartog uit Groningen de billijkheid van het progressiebeginsel van op arbeidsinkomens geheven belastingen en trekt hieruit verstrekkende consequenties¹⁾. In zijn wat stoutmoedig, maar ongetwijfeld inspirerend betoog, spreekt hij o.m. de hoop uit enkele economen over het door hem aangesneden onderwerp aan het denken te hebben gezet. Wat de ondergetekende betreft is hem dit inderdaad gelukt; in hoeverre deze denkarbeid vruchtdragend is gebleken blijve ter beoordeling van de lezer der hierna volgende regelen.

Een economisch oordeel over de billijkheid van het progressiebeginsel kan niet ontkomen aan een interpersonele nuts- en offervergelijking.

Het in het volgende gehanteerde billijkheids criterium is — zoals gebruikelijk — gelijkheid van subjectieve belastingdruk, d.w.z. gelijkheid van de mate waarin de opgelegde belasting door het belastingsubject als offer wordt

¹⁾ „Waarheen met onze directe belastingen?” door Prof. Dr. F. Hartog.

ondervonden. Het gaat hierbij in laatste instantie om gelijkheid van subjectieve belastingdruk op verschillende individuen. Aan de subjectieve belastingdruk op achtereenvolgende addities aan het inkomen van eenzelfde individu kan op zichzelf nooit een billijkheidsmaatstaf worden aangelegd. Alleen indien en voor zover een gelijke subjectieve belastingdruk op elke additionele 100 gulden, verdiend door eenzelfde economisch subject, leidt tot een gelijke druk op economische subjecten met verschillend inkomen, is op deze wijze aan het billijkheids criterium voldaan.

De hier gestelde voorwaarde is echter slechts vervuld indien en voor zover het aan eenzelfde inkomen ontleende marginale nut zowel als het ter verkrijging van eenzelfde inkomen te brengen marginale (arbeids)offer voor individuen met verschillend arbeidsinkomen gelijk zijn. Daar echter — zoals nog zal worden aangetoond — juist het bestaan van verschillen in arbeidsinkomen erop wijst dat de nuts- en offercurven voor individuen met verschillend arbeidsinkomen systematische verschillen vertonen, is aan de bovengenoemde voorwaarde in het algemeen niet voldaan.

Een beoordeling van de billijkheid van het progressiebeginsel kan dan ook niet ontkomen aan een interpersonele nuts- en offervergelijking. Ook zij die dit oordeel menen te kunnen baseren op een afweging van nut en offer door eenzelfde economisch subject bij achtereenvolgende inkomensaddities verkregen, resp. gebracht, ontkomen in feite aan de interpersonele nuts- en offervergelijking niet. Zij veronderstellen immers — naar zal worden aangetoond ten onrechte — dat de nuts- en offercurven van individuen met verschillend arbeidsinkomen gelijk zijn.

De gecompliceerdheid van het probleem voert tot de methode van afnemende abstractie.

Onze gedachtengang kan wellicht het beste worden ontwikkeld met behulp van de methode van de afnemende abstractie, waarbij de volgende vereenvoudigende veronderstellingen successievelijk zullen worden losgelaten.

1. Het economisch subject is niet in staat op de hoeveelheid en kwaliteit der door hem te presteren arbeid, m.a.w. op de door hem geleverde inspanning, en daarmee op het door hem verkregen geldinkomen invloed uit te oefenen, laat staan door een afweging van nut en offer deze zelf te bepalen.

2. Het produktieve vermogen der economische subjecten is gelijk, m.a.w. hun „capacity to earn income” is dezelfde.

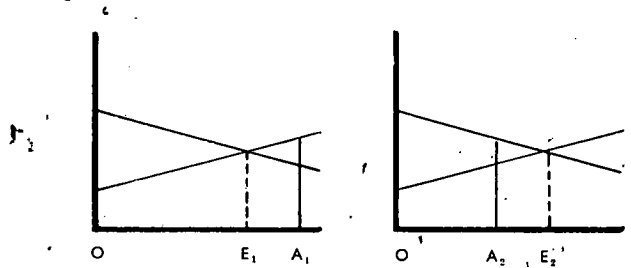
3. Het economisch subject gedraagt zich als een homo-economicus, die uitsluitend arbeidt om een geldinkomen te verwerven. M.a.w., het ontleent geen psychisch inkomen aan de arbeid, noch kent het andere stimulantia dan het te verwerven geldinkomen.

Bij „voorgescreven” arbeidsprestaties is het progressiebeginsel op economische gronden niet te verdedigen.

Wanneer hoeveelheid en kwaliteit der te presteren arbeid geheel aan de invloed van het economisch subject zijn onttrokken, zal dit in het algemeen niet in staat zijn zoveel te presteren, dat het nut van de laatstverdiende gulden opweegt tegen het offer van de laatste inspanning. Sommigen zullen over dit subjectieve optimum heenschieten, anderen daar beneden blijven. In figuur 1 is dit in beeld gebracht. Langs de verticale as zijn het marginale nut en het marginale offer, langs de horizontale as het verdiende geldloon afgezet. De stijgende lijn geeft de marginale offercurve, de dalende lijn de marginale nutscurve. Overeenkomstig de traditionele opvattingen is dus uitgegaan van een stijgende disutility van de arbeid en van een dalend grensnut van het inkomen.

In figuur 1 zijn de marginale nuts- en offercurves voor beide economische subjecten dezelfde, d.w.z. hun „capacity to enjoy income” zowel als hun arbeids-disutility

Figuur 1.

of wel hun „capacity to enjoy leisure” is gelijk verondersteld. Verschillend is de door beiden gepresteerde arbeid en daarmee het door hen genoten geldinkomen. De door het in de linker grafiek weergegeven economisch subject gepresteerde arbeid, OA, is groter dan met zijn subjectief evenwicht, OE, overeenstemt. Voor het economisch subject van de rechtergrafiek geldt het omgekeerde.

Uit de figuur kan worden afgelezen dat het subject met het hoogste geldinkomen enerzijds het laagste marginale nut geniet, maar anderzijds het hoogste marginale offer brengt. Het eerste wijst op grond van het door ons aangelegde billijkheidscriterium in de richting van een progressief belastingtarief, het laatste in die van een degressief tarief. Aangezien over de helling van de nuts- en offercurves, behalve de waarschijnlijkheid dat de eerste negatief en de tweede positief is, niets bekend is, zou in de gegeven constellatie op grond van het door ons gehanteerde billijkheidscriterium geen uitspraak ten gunste van een progressief dan wel van een degressief belastingtarief kunnen worden gedaan. M.a.w., in de gegeven constellatie zou er geen aanleiding zijn van een proportioneel tarief af te wijken.

Het ligt voor de hand te veronderstellen dat in de werkelijkheid de preferentieschalen der belastingssubjecten niet identiek zullen zijn, zoals hier eenvoudigheidshalve is aangenomen. Wanneer deze verschillen in voorkeur zich echter niet kunnen manifesteren in verschillen in gepresteerde arbeid — zoals hier nog is aangenomen — blijven zij aan de waarneming onttrokken en is er ook geen enkele reden om te veronderstellen dat zij met verschillen in geldinkomen samenhangen. Zij kunnen daarom geen argument opleveren om van een proportioneel belastingstelsel af te wijken, zodat het niet zinvol was deze complicatie hier reeds te introduceren.

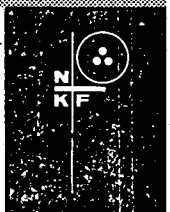
Bij niet-voorgescreven arbeidsprestaties is, zelfs bij gelijke „earning capacities”, het progressiebeginsel waarschijnlijk reeds gerechtvaardigd.

Nu is de veronderstelling dat het economisch subject

(I. M.)

Kabels met papier- en met plasticisolatie voor hoogspanning, laagspanning en telecommunicatie. Kabelgarnituren, koperdraad en koperkabel, staaldraad en bandstaal

N.V. NEDERLANDSCHE KABELFABRIEKEN • DELFT

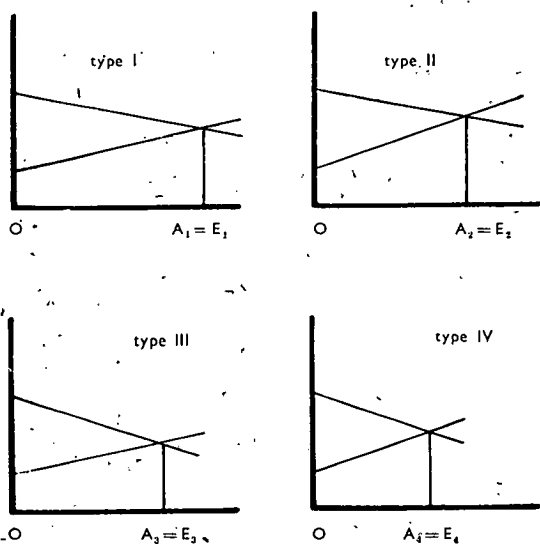
geen invloed op de kwaliteit en kwantiteit van de door hem gepresteerde arbeid kan uitoefenen, zelfs wanneer de „capacity to earn income” voor allen gelijk is, weinig realistisch. Zij veronderstelt o.m. een volstrekte immobiliteit van de arbeid. Door het zoeken van een werkkring waarin een hogere arbeidsprestatie (en daarmee een hoger geldinkomen) gebruikelijk is, alsmede door het maken van overuren, eventueel in andere dienstbetrekking, kan het economisch subject afgebeeld in de rechter grafiek van figuur 1 wel degelijk trachten zijn subjectieve evenwicht dichter te benaderen. Voor het subject uit de linker grafiek geldt mutatis mutandis uiteraard hetzelfde. Dat door bepaalde ondeelbaarheden dit evenwicht — nog steeds uitgaande van gelijkheid van „capacities to earn income” — zelden exact bereikt zal kunnen worden, doet aan het principe niets af. Dit principe is, dat individuele verschillen in subjectieve voorkeuren zich — zij het wellicht gebrekkig — manifesteren in verschillen in geleverde arbeidsprestaties en daarmee in genoten arbeidsinkomen.

Wanneer we de veronderstelling van de „voorgescreven” arbeidsprestatie loslaten, duidt — bij gelijke „capacity to earn income” — een verschil in geleverde arbeidsprestatie en daarmee in verdiend geldinkomen tussen twee economische subjecten op een verschil in hun „capacity to enjoy income” of in hun „capacity to enjoy leisure” of in beide. We kunnen in dit verband vier grondtypen van individuen onderscheiden, waartussen alle schakeringen denkbaar zijn.

Het hoogste geldinkomen zal worden verdiend door type I, hetwelk wordt gekenmerkt door een relatief hoge waardering voor inkomen en een relatief lage waardering voor vrije tijd. Dit is het meest actieve type. Het andere uiterste wordt gevormd door type IV, het meest inactieve type met het laagste geldinkomen. Dit type wordt gekenmerkt door een relatief lage „capacity to enjoy income”, gepaard aan een relatief hoge „capacity to enjoy leisure”. Hiertussenin bevinden zich type II met een relatief hoge en type III met een relatief lage waardering voor inkomen en vrije tijd beide.

Op overeenkomstige wijze als in figuur 1 is geschied, zijn deze grondtypen in figuur 2 in beeld gebracht. De subjectieve evenwichten (OE) vallen nu samen met de geleverde arbeidsprestaties (OA).

Figuur 2.

Eenvoudigheidshalve is in deze grafieken, evenals in die uit figuur 1, het niveau van de nuts- en offercurves in de uitgangssituatie — waarover niets bekend is — voor alle subjecten gelijk verondersteld. De — gemanifesteerde — verschillen in voorkeur zijn slechts in verschillen in de helling dezer curven uitgedrukt. Het is gemakkelijk in te zien dat deze vereenvoudiging geen invloed op de uitkomst uitoefent.

Uit figuur 2 kunnen de volgende conclusies worden getrokken. Wanneer twee economische subjecten slechts verschillen in het verloop van hun offercurves, in waardering voor hun vrije tijd dus (type I ten opzichte van type II en type III ten opzichte van type IV) dan is zowel marginaal nut als marginaal offer het hoogst bij het subject met het laagste geldinkomen. Dit betekent dat op grond van het door ons gehanteerde billijkheids criterium zowel op grond van verkregen nut als van gebracht offer een progressief belastingtarief op zijn plaats is. Wanneer twee economische subjecten daarentegen slechts verschillen in hun „capacity to enjoy income” (type I ten opzichte van type III en type II ten opzichte van type IV) dan geldt het omgekeerde. Zowel uit een oogpunt van verkregen nut als van gebracht offer is hier een degressief belastingtarief aangewezen.

In werkelijkheid zullen economische subjecten, die — bij gelijke „capacity to earn income” — verschillende arbeidsprestaties leveren, zowel in het verloop van hun nuts- als van hun offercurves verschillen. Wanneer de invloed van beide verschillen op de gepresteerde arbeid gelijkwaardig zou zijn, zou het aangelegde billijkheids criterium dus wijzen in de richting van een proportioneel belastingtarief. Het spreekt vanzelf dat elke uitspraak hier een speculatief karakter heeft. Niettemin lijkt de veronderstelling gewettigd dat — ook bij gelijke „capacity to earn income” — de optredende verschillen in geleverde arbeidsprestaties in mindere mate aan verschillen in de ondervonden „utility” van het te verkrijgen inkomen dan aan verschillen in de ondervonden „disutility” van de daartoe te presteren arbeid moeten worden toegeschreven. De wens een hoog inkomen te verwerven is althans in de Westerse maatschappij vrij universeel, de weerstand tegen de daartoe te verrichten arbeid vertoont echter van individu tot individu aanmerkelijke verschillen.

Indien deze diagnose juist is, zal bij de interpersonele nuts- en offervergelijking voor economische subjecten met verschillend inkomen, het beeld verkregen door in figuur 2 de typen I en III te vergelijken met resp. de typen II en IV, domineren over het beeld dat wordt opgeleverd door de typen I en II tegenover resp. de typen III en IV te stellen. Dit betekent dat zelfs bij gelijke „capacity to earn income”, een progressief belastingtarief waarschijnlijk de voorkeur verdient.

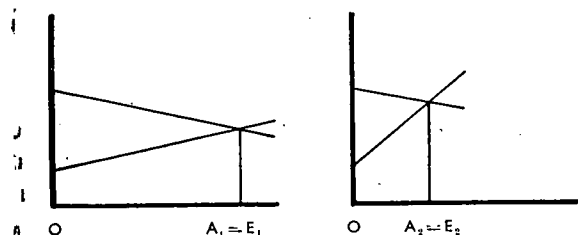
Individuele verschillen in „earning capacity” geven het progressiebeginsel een onbetwistbare rechtvaardiging.

De volgende stap, welke in de richting van de werkelijkheid zal worden gezet, is wellicht de meest belangrijke. In feite zijn de verschillen in arbeidsinkomens hoogstwaarschijnlijk voor een aanmerkelijk groter deel het gevolg van verschillen in „capacity to earn income” dan in verschillen in preferenties van de inkomensverkrijgers. De „capacity to earn income” van een individu is niet slechts het resultaat van zijn gaven van geest en lichaam, doch ook van een groot aantal omstandigheden, zoals de schaarste van de door hem gepresteerde arbeid en de oorzaken waardoor juist hij in staat is deze arbeid te leveren.

De introductie van verschillen in „capacity to earn income” betekent dat tussen de offercurves en de nutscurves van de economische subjecten moeten worden geschoven wat we zouden kunnen noemen hun individuele „produktiefuncties”. Het bestaan van deze aanmerkelijke individuele verschillen in „earning capacity” heeft tot gevolg dat verschillende economische subjecten met hetzelfde subjectieve offer zeer verschillende inkomens verwerven. Moesten waarschijnlijk reeds onder de veronderstelling van gelijke „earning capacity” de bestaande verschillen in arbeidsinkomens voor een groter gedeelte aan verschillen in de gedaantes der offercurves dan in die der nutscurves worden toegeschreven, dit laatste geldt a fortiori wanneer we deze veronderstelling loslaten. De grote individuele verschillen in „capacity to earn income” maken dat voor de verklaring der inkomensverschillen de verschillen in offercurves hoogstwaarschijnlijk over de verschillen in nutscurves domineren.

Deze situatie zou schematisch kunnen worden weergegeven als is geschied in figuur 3.

Figuur 3.

Deze figuur illustreert dat op grond van het gehanteerde criterium een progressief belastingtarief de voorkeur verdient.

Psychisch inkomen en scheppingsdrang versterken de zaak van het progressiebeginsel.

De in de vorige paragraaf getrokken conclusie wordt nog versterkt, wanneer we tenslotte de veronderstelling, dat het economisch subject de door hem te presteren arbeid uitsluitend laat bepalen door het geldinkomen dat hij ermede kan verwerven, als onrealistisch ter zijde schuiven.

Het loslaten van deze laatste veronderstelling steunt langs twee wegen de zaak van het progressieve belastingtarief. In de eerste plaats is het immers veelal zo dat het subjectieve offer gebracht voor het verrichten van de hoger gekwalificeerde en daarmee hoger beloonde arbeid aanmerkelijk wordt verzacht door de vreugde die in de arbeid zelf gelegen is, door het psychisch inkomen dus dat uit de arbeid wordt verkregen. Het moeilijkere werk is vaak tevens het interessantere werk. Het psychisch inkomen kan zo hoog liggen dat van een arbeidsoffer zelfs nauwelijks kan worden gesproken. Ook staat het geenszins vast dat met het presteren van een grotere hoeveelheid, juist van deze hooggekwalificeerde arbeid, een sterk stijgend marginaal offer gepaard gaat. De manager, die zoveel „overuren” maakt, wordt door zijn temperament gedreven. Hij werkt

zo hard omdat hij niet anders kan. Ook de scholing mag zeker niet uitsluitend als een (arbeids)offer worden beschouwd. Dat zou bepaald van een te pessimistische visie op de menselijke natuur getuigen. Dit alles levert een extra fundering voor de stelling dat een relatief hoog geldinkomen geenszins met een relatief hoog subjectief offer gepaard behoef te gaan.

In de tweede plaats vormt juist voor de hoger betaalde arbeid het verworven geldinkomen geenszins de enige stimulans, maar speelt daarnaast bijv. de scheppingsdrang een niet te verwaarlozen rol. Zelfs de wens om voor zich een carrière op te bouwen mag waarschijnlijk niet uitsluitend gezien worden als het verlangen naar een hoger geldinkomen op lange termijn. De hier genoemde factoren dragen extra steun aan voor de stelling dat een relatief hoog geldinkomen ook geenszins met een relatief hoge „capacity to enjoy income” behoeft samen te vallen.

De argumentatie van deze laatste paragraaf samenvattend: het bestaan van psychisch inkomen uit arbeid verkregen enerzijds en van niet in geld waardeerbare stimulantia voor de arbeid anderzijds verhogen de negatieve betekenis van de „capacity to enjoy leisure” en verlagen de positieve betekenis van de „capacity to enjoy income” voor de verklaring van verschillen in arbeidsinkomens. Beide versterken derhalve nog het economisch fundament voor de billijkheid van het progressiebeginsel.

Slechts voor de laagste inkomensklassen is het progressiebeginsel waarschijnlijk moeilijk te verdedigen; daar is het echter niet actueel.

Onze slotconclusie kan als volgt worden geformuleerd. Alleen bij de eenvoudigste en laagstbetaalde arbeid zal het economisch subject wellicht vaak weinig invloed op de hoeveelheid en kwaliteit der door hem te verrichten arbeid kunnen uitoefenen, zodat verschillen in subjectieve preferenties zich vaak nauwelijks in verschillen in gepresteerde arbeid en daarmee in verkregen geldinkomen kunnen manifesteren. Bij deze groep zal dan ook geen hoge correlatie tussen de — uiteraard ook hier bestaande — individuele verschillen in „capacities to enjoy income” en „capacities to enjoy leisure” enerzijds en de verschillen in verworven geldinkomens anderzijds mogen worden verwacht. Voorts zal voor deze groep de „capacity to earn income” van individu tot individu weinig verschillen, terwijl het psychisch inkomen uit arbeid goeddeels zal ontbreken en het te behalen geldloon vrijwel de enige stimulans tot arbeid zal vormen.

Dit alles betekent dat voor deze groep van inkomens-trekkers een progressief belastingtarief op grond van het door ons aangelegde billijkheids criterium waarschijnlijk bezwaarlijk kan worden verdedigd. Voor hen is het vraagstuk van een al of niet progressief tarief bij het huidige belastingstelsel echter niet actueel. Voor alle overige genietters van een arbeidsinkomen geldt het bovenstaande echter niet en lijkt derhalve het bestaande progressieve belastingstelsel in principe gerechtvaardigd.

Schiedam.

R. IWEMA.

Leeft met Uw tijd mee! Leest „E.-S.B.”!

De E.E.G. als katalysator van de internationale handel

(II)

Inleiding.

In het vorige artikel over dit onderwerp in „E.-S.B.” van 3 oktober jl. ben ik op grond van een statistische analyse tot de conclusie gekomen, dat het alleszins waarschijnlijk is, dat als gevolg van de instelling van de E.E.G., de invoer van industriële eindprodukten in de betrokken landen aanzienlijk is toegenomen en wel vooral door een uitbreiding van de onderlinge handel.

Aan deze analyse, die een eerste terreinverkenning boogde, is in het hiernavolgende verdere uitbreiding gegeven. Ten behoeve van de overzichtelijkheid van het geheel zijn wederom alleen de resultaten van analyses gegeven, voor zover deze betrekking hebben op de hoofdlijnen van het betoog. Om dezelfde reden zal men in het onderstaande geen gedetailleerde reactie aantreffen op de kritiek van Prof. Wemelsfelder in hetzelfde nummer van „E.-S.B.”, voor wiens uitvoerige opmerkingen ik overigens bij deze gaarne mijn dank betuig.

Samenvatting vorige analyse.

Laat ik beginnen met een korte samenvatting van het eerder gegeven betoog. Uitgangspunt vormde een veronderstelde normaliter constante relatie tussen de toeneming van de bestedingen in een land en de toeneming van de invoer van eindprodukten in dat land. Deze veronderstelling is m.i. theoretisch-economisch verantwoord en zeker aanzienlijk meer geschikt om als criterium bij het onderhavige onderzoek te dienen dan de tot nu toe aangelegde maatstaven.

Deze constante relatie bleek in de jaren 1953 t/m 1958 voor de E.E.G.-landen als groep inderdaad duidelijk aanwezig te zijn en dit niet alleen wat betreft de totale E.E.G.-invoer maar ook ten aanzien van de intra-handel en de invoer uit derde landen. De onderhavige verhouding bleek echter voor zover het de totale E.E.G.-invoer en de intra-E.E.G.-handel betreft vanaf 1959 duidelijk te zijn veranderd ten gunste van de invoer. Bij de invoer uit derde landen trad eerst vanaf 1960 een „spontane mutatie” op, die bovendien minder groot was dan bij de intra-E.E.G.-handel en voor een deel bleek samen te hangen met een zeer progressieve ontwikkeling van de invoer uit de Verenigde Staten. Voorts heb ik erop gewezen dat een dergelijke spectaculaire breuk in het invoerverloop niet veel waar te nemen bij de overige Westeuropese landen.

Een en ander leidde tot het vermelde waarschijnlijkheidsoordeel met betrekking tot het verband tussen de invoer in de E.E.G.-landen en de instelling van de E.E.G. Als men alleen op grond van de mogelijkheid, dat andere invloeden hierbij (tevens) een rol hebben gespeeld, het veronderstelde verband verwerpt, zoals Wemelsfelder m.i. in feite doet, dan lijkt mij dit een veel minder plausibel standpunt. Ik wil echter met deze opmerking niet volstaan en zoals in het begin gesteld trachten door een wat breder behandeling de waarschijnlijkheid van de getrokken conclusie te versterken.

Analyse per land.

Bij het onderhavige onderzoek werd uitgegaan van de totale E.E.G.-handel. Deze benadering heeft twee belangrijke voordelen boven een aanpak per land, t.w.:

a. het statistisch-technische voordeel, dat allerlei toevallige afwijkingen die per land vrij storend kunnen zijn, het totale beeld minder beïnvloeden;

b. het economisch-statistische voordeel dat wijzigingen in de concurrentiepositie per land (bijv. door een belangrijke afwijkende ontwikkeling van de loonkosten per eenheid produkt of door veranderingen in de valutakoersen), gezien de belangrijke onderlinge handel tussen de E.E.G.-landen, voor een belangrijk deel worden genivelleerd.

In feite was mij dan ook gebleken, dat een benadering zoals gegeven voor de totale E.E.G.-handel, voor de afzonderlijke E.E.G.-landen tot minder duidelijke resultaten leidde. De volgende voorbeelden kunnen een indruk geven van de storende invloeden die hiervoor verantwoordelijk zijn:

1. De cijfers met betrekking tot de nationale bestedingen in België zijn voor een onderzoek als het onderhavige onvoldoende nauwkeurig.

2. De verkapte devaluatie in 1957, die in 1958 werd gelegaliseerd, heeft de Franse invoer in de jaren 1957 en 1958 belangrijk afgeremd; de devaluatie van eind 1958 had eenzelfde invloed op de invoer in 1959.

3. De invoer in West-Duitsland is in de jaren 1957 en 1958 als gevolg van de autonome tariefverlagingen in 1956 en 1957 daartegenover sterk gestimuleerd, terwijl dit land in verband hiermede in 1959 en 1960 slechts geringe tariefwijzigingen in het kader van de E.E.G. behoefde door te voeren (N.B. De afbraak van contingenteringen ging uiteraard wel gelijk op met die van de andere E.E.G.-landen).

Het bepalen van voldoende verantwoorde regressielijnen per land, met betrekking tot de verhouding tussen bestedingen en invoer voor de jaren voorafgaand aan de E.E.G., bleek dan ook vrij moeilijk.

Er is echter nog een andere methode die voor de analyse per land wel bruikbaar is, nl. die welke is gebezigd in de eerder aangehaalde E.E.G.-nota aan de Tweede Kamer. Hierin werd de onderhavige relatie niet jaar voor jaar, doch voor gehele periodes (vóór en na de instelling van de E.E.G.) onderzocht en wel voor de E.E.G. als geheel en voor Nederland afzonderlijk. In beide gevallen werd een duidelijke relatieve versnelling van de invoer van fabrieken na 1958 gemeten.

Past men deze werkwijze ook toe op de andere E.E.G.-landen dan verkrijgt men het resultaat, zoals neergelegd in tabel I. Deze tabel toont duidelijk aan, dat ook voor de afzonderlijke E.E.G.-landen sedert 1958 van een aanzienlijk snellere stijging van de invoer sprake is dan voordien. Dit resultaat versterkt m.i. in belangrijke mate de omstreden conclusie ten aanzien van de betekenis van de E.E.G. voor de ontwikkeling van de invoer in de lid-staten.

Van belang is nu nog om te trachten vast te stellen of er een verband bestaat tussen de omvang van de handelscreatie en de hoogte van het initiële tariefniveau in de onderscheiden E.E.G.-landen. Om hierin een inzicht te verkrijgen is per land de verhouding berekend tussen de additionele invoer na 1958 en de gemiddelde invoer in die jaren. De additionele invoer is bepaald door de geïmporteerde invoer te verminderen met de invoer die zou

TABEL 1.

Land	Periode	Nationale bestedingen (stijging in \$ mln.; prijzen van 1954)	Invoer fabriekaten	Invoer in pCt. van bestedingen
Nederland.....	1953-58 1958-61	1.800 1.850	525 925	30 50
België	1953-58 1958-61	1.200 a) 1.175 a)	350 525	30 45
West-Duitsland	1953-58 1958-61	13.500 12.500	1.000 1.600	7½ 13
Frankrijk	1953-58 1958-61	12.500 7.000	450 800	3½ 11
Italië	1953-58 1958-61	5.000 6.500	225 875	4½ 14

a) 1958 gecorrigeerd in verband met te grote daling van de bestedingen (zie bijv. stijging kleinhandelsomzetten in dat jaar).

zijn opgetreden bij een ongewijzigde marginale invoerquote voor fabriekaten.

TABEL 2. Invoer van fabriekaten

Land	Additioneel 1959 t/m 1961 (jaargem. in \$ mln.)	Totaal 1958/1960	Additioneel: Totaal (in pCt.)
Nederland	125	1.225 a)	10
België	60	1.125 a)	5
West-Duitsland	230	2.150	11
Frankrijk	180	1.300	14
Italië	190	975	20
Verenigde Staten	175	4.000	4
Engeland	130	2.250	6
Scandinavië (excl. Finland)	55	2.550	2

a) Excl. intra-Benelux-handel.

Ter vergelijking zijn bovendien overeenkomstige gegevens ten aanzien van de belangrijkste importlanden buiten de E.E.G. opgenomen. Deze opstelling leidt tot een aantal interessante gevolgtrekkingen:

1. Inderdaad vertonen de landen met de hoogste tariefniveaus (Italië en Frankrijk) relatief de grootste additionele invoer, terwijl de tevens in de vergelijking opgenomen niet-E.E.G.-landen Engeland en de Verenigde Staten een kleine resp. „negatieve” handelscreatie laten zien. Voordat men aan dit verschijnsel verdergaande conclusies verbindt, dient men echter nog rekening te houden met eventuele wijzigingen in de concurrentiepositie van de verschillende landen. Hierop zal nader worden ingegaan onder punt 3.

2. De additionele invoer in de afzonderlijke E.E.G.-landen in de laatste drie jaar, of deze een gevolg is van de E.E.G. zelf of van andere factoren, is ongeveer gelijkmatig terug te vinden bij West-Duitsland, Italië, Frankrijk en de Benelux (variërend van gemiddeld \$ 230 mln. tot \$ 180 mln. per jaar). Het is dus bepaald niet zo, als Prof. Wemelsfelder in navolging van Major stelt, dat Frankrijks bijzondere positie bij de sterk gestegen totale E.E.G.-invoer sedert 1959 de doorslag heeft gegeven.

Het is overigens niet duidelijk waarom zij de Franse devaluatie in 1959, die bovendien kort volgde op de devaluatie van 1957/58 en die de invoer aanzienlijk duurder maakten, als autonome oorzaak voor de Franse invoerstijging aanvoeren; weliswaar staat hiertegenover een liberalisatie van de invoer in begin 1959, doch deze werd meer

dan gecompenseerd door genoemde devaluaties. Een nader onderzoek maakt namelijk waarschijnlijk, dat in 1959 nog van geen additionele invoer in Frankrijk sprake was. Deze trad eerst in 1960 op en bereikte pas in 1961 een omvang van betekenis.

3. Uit punt 2 volgt voorts, dat de additionele invoerstijging in Frankrijk als gevolg van andere factoren dan veranderingen in de concurrentiepositie, niet onbelangrijk groter moet zijn geweest dan de 14 pCt. die uit tabel 2 volgt. Daartegenover zijn de desbetreffende percentages voor West-Duitsland, Engeland en Nederland hoger uitgevallen als gevolg van relatief sterkere stijgingen van de loonkosten sedert 1958 in deze landen.

Hoewel het niet goed mogelijk is de invloed van de relatieve mutatie in de concurrentiepositie per land kwantitatief voldoende nauwkeurig te bepalen kan men op grond van de richting waarin deze heeft gewerkt stellen, dat de onder 1 vermelde verschillen tussen de hoge en lage tarieflanden nog worden geaccentueerd, indien men voor deze factor corrigeert. Voor zover de additionele invoer niet bepaald is door wijzigingen in de concurrentiepositie per land, is deze dus verreweg het grootst bij de invoer in Italië en Frankrijk (de hoge tarieflanden) en daarentegen bescheiden van omvang bij de invoer in de Benelux (lage tarieflanden) en West-Duitsland, welk land in 1959 en 1960 geen feitelijke tariefverlagingen heeft doorgevoerd.

4. De minder gestegen Amerikaanse invoer ¹⁾, die uit tabel 2 volgt, wordt duidelijk in verband met de verbeterde concurrentiepositie van dit land, waarbij niet in de eerste plaats gedacht dient te worden aan de relatieve verbetering van het loonkostenpeil ten opzichte van de E.E.G.-landen maar ook aan de als gevolg van de onvolledige bezetting van het productie-apparaat verbeterde leveringsmogelijkheden en lagere winstmarges. De in het vorige artikel gemaakte veronderstelling dat de invoer uit de Verenigde Staten door belangrijke wijzigingen in de relatieve concurrentiepositie van dit land een speciale plaats inneemt vindt in deze analyse dus steun.

5. Becijferd kan tenslotte worden, dat de totale netto „trade creation” van alle genoemde landen in de jaren 1959 t/m 1961 ca. 6 pCt. van de totale invoer van fabriekaten heeft bedragen. In 1961 beliep dit verhoudingscijfer zelfs 8 pCt.

Conclusie.

Samenvattend kan worden geconstateerd dat bij alle E.E.G.-landen en alleen bij de E.E.G.-landen sedert 1958 een duidelijke „additionele” invoer is opgetreden, een invoer waarvan de betekenis per land bovendien blijkt te correleren met de hoogte van het initiële tariefniveau in de onderscheiden landen. De veronderstelling, dat de E.E.G. tot een belangrijke handelscreatie in de sector fabriekaten heeft geleid is na de voorafgaande beschouwingen m.i. tot een graad van waarschijnlijkheid gestegen, die ruimschoots voldoende is om hierop praktische conclusies te baseren.

¹⁾ Op dit verschijnsel wordt ook geattendeerd in „Current Business” van september 1962, waar de invoer van fabriekaten in twee perioden van conjunctureel herstel in de Verenigde Staten wordt vergeleken. In het tijdvak 1e kwartaal 1958-2e kwartaal 1959 trad een even grote stijging van het nationaal produkt op als in het tijdvak 1e kwartaal 1961-2e kwartaal 1962. De invoer van fabriekaten nam in laatstgenoemde periode echter belangrijk minder toe (+ 28 pCt.) dan in het eerstvermelde tijdvak (+ 43 pCt.). Dit verschil in ontwikkeling werd zowel bij auto's en andere duurzame consumptiegoederen als bij investeringsgoederen vastgesteld.

Kritiek van Major.

Volledigheidshalve dient nog aandacht te worden besteed aan de opwerpingen van Major tegen de betekenis van het E.E.G.-effect. Hij wijst er namelijk op dat landen met lage invoerrechten, waarvan hij veronderstelt, dat deze relatief de grootste expansiemogelijkheden in de E.E.G. zullen hebben, daarentegen relatief terrein hebben verloren, terwijl een land als Frankrijk relatief terrein won. Indien de overige concurrentieverhoudingen ongewijzigd waren gebleven zou de veronderstelling inderdaad juist zijn. We hebben echter gezien dat vooral de Franse devaluatie alsook de sterke loonstijgingen in West-Duitsland en Nederland de concurrentieverhoudingen per land sterk hebben beïnvloed, waardoor het zeer verklaarbaar wordt dat juist Frankrijk zijn positie in de E.E.G. heeft kunnen versterken. Hier komt nog bij dat de voor Nederland en België belangrijke intra-Benelux-handel door de E.E.G. zelfs in een relatief ongunstiger positie is komen te verkeren.

Landbouw.

Tenslotte zou ik ten aanzien van de invoer van landbouwproducten in de E.E.G. nog enkele opmerkingen willen maken. En dan wil ik in de eerste plaats aandacht besteden aan de kritiek van Wemelsfelder, aangezien hij het buiten beschouwing laten van deze sector in mijn vorige analyse een fundamenteel bezwaar acht. Ik geloof dat het juist is om te stellen dat mijn analyse (overigens bewust) onvolledig was. Het is dan ook zeker niet zo, dat indien men

deze sector met die van de industriële fabrikaten samenvoegt, de som hiervan geen „trade-creation” meer zou opleveren. Het enige gevolg is, dat het beeld in verband met de soms grillige schommelingen in de agrarische invoeren onduidelijker wordt, en dat is juist de reden waarom deze sector voorshands buiten beschouwing is gelaten. In meer genoemd Verslag aan de Tweede Kamer wordt met betrekking tot deze kwestie het volgende gezegd:

„In het voorgaande is de invloed van de E.E.G. op de handel van de betrokken landen onderzocht aan de hand van de ontwikkeling van de handel in fabrikaten. Dat de eveneens belangrijke handel in landbouwproducten buiten beschouwing is gelaten, wil echter niet zeggen dat deze niet beïnvloed zou zijn door de instelling van de E.E.G. De moeilijkheid is echter dat de onderhavige handel een veel grilliger verloop pleegt te vertonen als gevolg van wisselende oogst- en produktieresultaten en — al of niet in verband hiermede — van incidentele overheidsmaatregelen ten aanzien van de in- en uitvoer van deze producten.

Ter illustratie van de moeilijke hanteerbaarheid van de betrokken cijfers voor het trekken van enigszins verantwoorde conclusies zij gewezen op het volgende. De intra-E.E.G.-handel in landbouwproducten is de laatste drie jaar met 55 pCt. gestegen tegenover slechts 10 pCt. in het tijdvak van 1955-1958. Gaat men — hetgeen eveneens verantwoord is — uit van een vergelijking tussen de perioden 1954-1957 en 1957-1961, dan is van een teruggang in het stijgingstempo van deze handel sprake, nl. van 50 pCt. tot 40 pCt. of gemiddeld per jaar van 15 pCt. tot 10 pCt. In beide gevallen is er wel overeenkomst in die zin, dat de invoer in de E.E.G.-landen van landbouwproducten uit de overige Westeuropese (vnl. de E.V.A.-) landen in de meest recente perioden niet meer is toegenomen, terwijl in de daaraan voorafgaande jaren een gemiddelde jaarlijkse toeneming van ca. 15 pCt. viel waar te nemen. Dit laatste lijkt een aanwijzing dat ook in de agrarische sector de invloed van de E.E.G. op het handelsverkeer van betekenis is geweest, zij het dat hierbij waarschijnlijk vooral gedacht moet worden aan een relatieve verschuiving in het handelspatroon ten gunste van de lid-staten”.

Een nadere analyse van het invoerverloop speciaal voor die producten, waarvoor op enigerlei wijze een invloed van de E.E.G. kan worden verwacht — t.w. de categorieën dierlijke producten en tuinbouwproducten — bevestigt de hier aangehaalde conclusie ten volle. Van handelsschepping is namelijk in het geheel geen sprake. Er is integendeel in verschillende gevallen een duidelijke relatieve vermindering van de invoer opgetreden²⁾. Een en ander had tot gevolg dat de totale invoer van de onderhavige producten in de laatste drie jaar nog slechts een stijging vertoonde van ca. \$ 425 mln. tegen ca. \$ 950 mln. in de periode 1953-1958. Dat de intra-E.E.G.-handel in de periode na 1958 een iets groter accres liet zien dan daarvoor (+ \$ 300 mln. tegen \$ 250 mln.) is ongetwijfeld een aanwijzing voor het optreden van een zekere „trade diversion”. De vrij sterke daling van de invoer uit derde landen mag men hiermede echter niet zonder meer vergelijken, aangezien het hierbij dikwijls om geheel andere producten gaat (m.n. in de sector groenten en fruit) en voorts omdat bijzondere factoren een rol hebben gespeeld, zoals de ontwikkeling van de Franse invoer uit Noord-Afrika. De omvang van de handelsaftapping is overigens in vergelijking met de totale agrarische invoer beperkt.

Het kunstmatige karakter van de gehele landbouweconomie in de betrokken landen doet tenslotte de vraag rijzen, of de opgetreden handelsverschuiving per se de bestaande inefficiency nog zal hebben vergroot.

Leidschendam.

F. J. CLAVAUX.

²⁾ Dit komt overeen met de „historische” trend, waarop Wemelsfelder in noot 3 bij zijn artikel wijst.

STICHTING HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

opgericht 1929

Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6, tel. (010) 5 65 20

Het Nederlandsch Economisch Instituut verricht research met het doel te komen tot in de praktijk uitvoerbare oplossingen voor vraagstukken op het gebied van:

Europese integratie	ruimtelijke ordening
afzet en prijs	investeringsplanning
vestigingsplaats	verkeer en vervoer
rentabiliteit en kostprijs	gemeentefinanciën
structuur van bedrijfstakken	ontwikkelingsprojecten
conjunctuur	industrialisatie
loon- en salarisbeleid	arbeidsmarktverhoudingen
efficiëncy	consumptiegewoonten

Deze en soortgelijke onderzoeken worden verricht door een omvangrijke en ervaren wetenschappelijke staf welke, waar gewenst, samenwerkt met specialisten uit andere vakgebieden.

Opdrachten worden aanvaard van het bedrijfsleven, de overheid en instellingen, zowel in binnen- als buitenland.

Naast het probleem van de welhaast van structurele aard lijkende lage exportverdiensten van de grondstoffenlanden liep de kwestie van het onevenwichtige internationale betalingsstelsel als een rode draad door de besprekingen van de onlangs gehouden jaarvergadering van het I.M.F. en de Wereldbank. Het eerste probleem zal ook het volgend jaar bij deze gelegenheid wel weer een van de hoekstenen van de discussies vormen, maar wat betreft de tweede zaak lijkt dit minder waarschijnlijk. Immers, de aanhoudende tekorten op de Amerikaanse betalingsbalans, die voornamelijk de oorzaak waren van de internationale onevenwichtigheden, lijken, geheel conform de voorspellingen van de Amerikaanse autoriteiten, weldra tot het verleden te gaan behoren. Het tekort tijdens het tweede kwartaal van dit jaar beperkte zich tot \$ 220 mln. Dit was het beste kwartaalresultaat sinds precies vijf jaar vol beproevingen, die hun climax bereikten bij de jaarwisseling van 1960-1961 toen speculaties de dollar onder zware druk plaatsten. Welke maatregelen toen werden getroffen om de precaire positie van de dollar te verdedigen is door mej. Drs. R. G. Singer in „E.-S.B.” van 11 juli jl. beschreven.

De ontwikkeling der laatste jaren.

Tot medio 1957 toonde de Amerikaanse betalingsbalans na de oorlog precies het beeld dat gewent was: er waren jaarlijkse tekorten van \$ 1 à 2 mrd., die als geroepen kwamen om de ernstig geslonken reserves in de rest van de wereld aan te vullen. Deze tekorten deden de Amerikaanse goudvoorraad, die begin 1950 het maximum van \$ 24,4 mrd. bereikte, dan ook nauwelijks slinken. In 1957 had Amerika o.a. door grote exporten na de Suez-crisis een overschot op de betalingsbalans, maar in 1958 volgde een dramatische ommekeer. Van begin 1958 tot medio 1962 beliepen de tekorten op de betalingsbalans in totaal \$ 14,2 mrd., waarbij de goudvoorraad terugliep van \$ 22,8 mrd. tot \$ 16,3 mrd. Met de wet in de hand, die voorschrijft dat 25 pCt. van de geldcirculatie door goud gedekt moet worden, dient van het laatste bedrag \$ 11,7 mrd. als gebonden te worden beschouwd. Mocht de nood aan de man komen, zo heeft Kennedy reeds verklaard, dan zal het dekkingsvoorschrift terstond worden ingetrokken. Dat de totale buitenlandse claims op de Verenigde Staten groter zijn dan de goudvoorraad kan slechts tot zorgen van academische aard leiden, want evenzeer zijn er omgekeerde schuldverhoudingen.

Het is duidelijk dat alleen een gedeelte van de tekorten het gevolg is van toevallige combinaties tussen cyclische fases en speciale goederensituaties. Er moeten gemeenschappelijke en voortdurende oorzaken zijn geweest. En bij dit probleem is de gehele westerse wereld economisch en emotioneel zo zeer gebonden, dat koste wat het kost moet worden voorkomen dat deze zaak uit de hand loopt. Er zijn hier, zoals bij andere economische problemen, geen evenwichtsherstellende krachten nu de gouden standaard historie is, zodat men zich aan twee taken moet zetten: 1. de Amerikaanse betalingsbalans verbeteren; 2. het betalingsmechanisme van de wereld verbeteren. Aan het tweede punt, dat door de plannen van Triffin e.a. nieuwe actualiteit heeft gekregen, zal hier voorbij worden gegaan.

Achtergronden van deze ontwikkeling.

De moeilijkheden met de Amerikaanse betalingsbalans

Het dollarprobleem; de Amerikaanse betalingsbalans- tekorten na 1957

kunnen op het eerste gezicht niet aan de lopende rekening worden toegeschreven. Hierna zal echter blijken dat het verloop hiervan allerminst bevredigend was en dat een overigens verklaarbare lethargie van de betrokken autoriteiten aanvankelijk veel kansen op betere resultaten onbenut liet en aanleiding was tot binnenlandse besluitvorming, waarbij de betalingsbalans, die immers voor de Verenigde Staten nooit een probleem was, het kind van de rekening werd. Waar scholen nu de oorzaken van de deficitten?

Te hoge prijzen? Alleen van een zeer beperkte serie producten zijn de Amerikaanse exportprijzen de laatste decade sneller gestegen dan elders. Toch was het ernstig dat de prijzen van kapitaalgoederen, het voornaamste exportartikel, van 1950 t/m 1960 met 53 pCt. stegen, dit grotendeels door de rigoureuze stijging der staalprijzen, die in het zelfde tijdvak 70 pCt. beliep. Een indruk van de prijsontwikkeling geven de indexcijfers van de export- en importprijzen, uitgedrukt in dollars, in enige landen- (groepen).

TABEL 1.

	Exportprijzen			Importprijzen		
	(1953 = 100)					
	1951	1958	1961	1951	1958	1961
Verenigde Staten	101	106	110	111	100	99
Latijns Amerika	107	89	83	101	100	98
West-Europa	103	101	101	111	97	94
Japan	129	89	93	124	86	83
Canada	97	103	102	107	107	106

Bron: International Financial Statistics.

Te grote buitenlandse hulp? In tabel 2 volgen enige cijfers van de betalingsbalans, die hierover uitsluitsel kunnen geven. Uit deze tabel blijkt dat de som van buitenlandse hulp en militaire uitgaven in het buitenland een steeds geringer percentage van de opbrengstenzijde van de lopende rekening inneemt. Het verloren evenwicht van de betalingsbalans kan dus onmogelijk hier zijn oorzaak vinden. Bovendien wordt het grootste gedeelte van de economische hulp geneutraliseerd door additionele exporten. Het

TABEL 2.

	1956	1957	1958	1959	1960	1961
	(in \$ mrd.)					
Opbrengsten lopende rekening	26,3	29,2	25,6	25,4	28,8	29,5
Uitgaven lopende rekening	19,8	20,9	21,0	23,3	23,2	22,9
Verschil	6,5	8,2	4,6	2,1	5,6	6,6
Netto buitenl. rege- ringshulp	5,0	5,1	4,9	3,9	4,4	4,1
waarvan giften ..	4,4	4,1	4,0	3,7	3,5	3,4
Militaire hulp (giften)	2,6	2,5	2,4	2,0	1,8	1,5
Andere hulp	2,3	2,6	2,6	1,9	2,6	2,5
Netto privé-giften, pensioenen e.d. ..	0,7	0,7	0,7	0,8	0,8	0,9
Milit. uitgaven in het buitenl. (vallen on- der lopende rek.)	3,0	3,2	3,4	3,1	3,0	2,9
Saldo betalingsbalans	-1,0	0,6	-3,3	-3,7	-3,9	-2,5

Bron: Diverse nummers van „Survey of Current Business“.

Development Loan Fund draagt er momenteel zorg voor dat 80 pCt. van de verstrekte dollars weer naar de Verenigde Staten terugstroomt. Militaire uitgaven in het buitenland resulteren in mindere mate in additionele exporten, dit vooral omdat deze uitgaven voor een groot deel in de meer ontwikkelde landen worden gedaan, welke landen geneigd zijn deze dollars voor reservevorming aan te wenden.

Te hoge investeringen in het buitenland? Investerings in het buitenland hebben zeer complexe gevolgen voor de stand van de betalingsbalans. Aanvankelijk kunnen zij de weg banen voor extra uitvoer van kapitaalgoederen, waartegenover later transfers van winsten of dividenden en het wegvallen van exporten, of zelfs nieuwe importen, komen te staan. Op korte termijn is de invloed op de betalingsbalans in ieder geval ongunstig. De Amerikaanse aankopen van buitenlandse effecten en de directe investeringen elders, voornamelijk in de attractieve Euromarkt en de olie-industrie, zijn vanaf 1956 zeer aanzienlijk geweest. Hier volgen de laatst bekende cijfers, t.w. die van 1959.

TABEL 3.

	Internationale investerings- positie van de Ver. Staten	Inkomen daaruit
	(in \$ mrd.)	
Totaal investeringen in buitenl.	64,8	3,0
Particulier	44,8	2,7
Direct	29,8	2,2
Effecten	11,4	0,5
Korte termijn	3,6	
Amerikaanse regering	20,0	0,3

Bron: Statistical Abstract of the U.S., 1961.

Hoe groot de niet-overheidsinvesteringen sinds 1956 ook waren, de transfers van de winsten op deze investeringen bleken in deze tijd toch groter dan de betrokken netto-investeringen zelf. Uit de tabel blijkt dat, aangezien de netto-kapitaaluitvoer voor particuliere investeringen in 1959 \$ 2,3 mrd. bedroeg, de ontvangsten op deze investeringen ook dit jaar ruimschoots hoger waren. De investeringen van het buitenland in de Verenigde Staten, in 1959 \$ 40,7 mrd. bedragende, zijn weliswaar niet on-aanzienlijk, maar aangezien het naast 28 pCt. in effecten slechts een schamele 12 pCt. in directe investeringen

betrof, hebben de revenuen, in 1959 \$ 0,8 mrd. belopende, voorlopig nog weinig om het lijf. Het is voor de buitenlandse industrie niet bijster aantrekkelijk om zich met volle kracht op de Amerikaanse markt te werpen: er is voorshands buiten Amerika nog een grote inhaalvraag, de initiële kosten voor uiteindelijk winstgevende investeringen in de Verenigde Staten zijn enorm hoog, waarbij men dan nog altijd het risico loopt dat als men eenmaal een rendabel gedeelte van de markt veroverd heeft de kapitaalcrachtige Amerikaanse concurrentie tenslotte de gerijpte oogst gaat plukken. De merendeels teleurstellende ervaringen van de Europese automobielindustrie spreken hier boekdelen.

Te grote discrepantie tussen de rentestanden? De gevolgen hiervan vindt men in tabel 3 weerspiegeld. Inderdaad verhuisde in het verleden veel Amerikaans kapitaal naar elders door de aanzienlijk lagere Amerikaanse rentestand. Dit verschil zette tevens de Amerikaanse goudvoorraad onder druk. Momenteel zijn de verschillen geringer. Op 1 juni jl. waren de discontotarieven in Japan 7,3 pCt., in Engeland 4,5 pCt., in Nederland 4 pCt., in Frankrijk 3,5 pCt. en in Duitsland en de Verenigde Staten 3 pCt.

Steviger concurrentie? Ja inderdaad. Het ligt voor de hand dat Europa en Japan, nu zij de ontreding van na de oorlog te boven zijn gekomen, hun oude plaatsen in de wereldhandel weer heroverd hebben. Zij zijn zeer exportbewust, waarbij zij een Amerika tegenover zich vinden, dat door bijzondere oorzaken sinds 1930 onbekend is met wat concurrentie op de binnenlandse markt wel betekent en dat eerst nu op de wereldmarkten een vuist gaat maken. De volgende cijfers van exporten f.o.b. geven een indruk van de zich wijzigende patronen in de wereldhandel.

TABEL 4.

	1938	1948	1954	1960
	(in \$ mrd.)			
Totale wereld	23,5	57,3	85,5	127,5
Amerika	3,1	12,5	15,0	20,3
Latijns Amerika	1,7	6,5	7,9	8,6
West-Europa	9,2	17,8	30,7	51,2
Japan	1,1	0,3	1,6	4,1

Bron: Statistical Yearbook of the U.N., 1961.

De weg naar evenwichtiger verhoudingen.

De Amerikaanse regering zou onmogelijk, zoals in ons land, de stand van de betalingsbalans kunnen beïnvloeden via de binnenlandse bestedingen. In het verleden zijn de Amerikaanse importen immers altijd tot ca. 3 pCt. van het nationaal produkt of, wat volgens vele economen meer zegt, tot ca. 6 pCt. van de nationale goederenproduktie beperkt gebleven. Het noemen van de mogelijke oorzaken van de deficitten houdt echter ook het noemen van maatregelen om deze oorzaken weg te nemen in:

Prijzen. Een nauwkeuriger bewaking van de kosten is noodzakelijk en deze is de laatste twee jaar in de Verenigde Staten uitstekend geslaagd. De stijging van de kosten van levensonderhoud was van alle industriële landen in de Verenigde Staten veruit het laagst; de stijging der lonen, hoewel minder geprononceerd, eveneens. Speciaal in landen als Japan, Duitsland, Frankrijk en Zweden zijn in het recente verleden de loon- en kostenstijgingen wat uit de hand gelopen, zoals blijkt uit tabel 5, die de procentuele stijging van lonen en prijzen voor de laatste twee jaren, geëindigd 31 juli, weergeeft.

Buitenlandse hulp. Het is moeilijk in te zien hoe Amerika hier substantieel kan bezuinigen, ook al gaan andere

TABEL 5.

	Kosten van levens- onderhoud		Lonen	
	1961	1962	1961	1962
België	1	3	3	5
Duitsland	1	4	11	13
Frankrijk	2	7	10	8
Italië	2	5	4	7
Japan	6	7	6	13
Nederland	2	5	7	5
Ver. Koninkrijk ..	3	6	4	3
Ver. Staten	1	1	3	3
Zweden	2	6	10	6
Zwitserland	2	5	3	5

Bron: „Algemeen Handelsblad” van 22 september 1962.

industriële landen hier in toenemende mate bijschieten. De achterstand der achtergebleven gebieden wordt eerder groter dan kleiner.

Investerings in het buitenland. Deze zullen in de toekomst eerder toe- dan afnemen en wel op cumulatieve wijze: door interne financiering, bij penetratie van nieuwe markten en bij vergaring van meer kennis over handel in den vreemde. De opbrengsten zullen overigens evenzeer stijgen. Een wetsontwerp ter wegneming van belastingvoordelen bij investering in het buitenland staat op stapel, maar of dit nieuwe projecten in expanderende en zichzelf door tariefmuren beschermende markten af kan remmen lijkt zeer de vraag.

Rentestanden. Parallel met het tot evenwicht komende internationale betalingsverkeer tenderden ook de discontoeten naar elkaar toe. Bovendien wordt in Amerika ter voorkoming van verdere goudafvloeiing een wetsontwerp ingediend om hogere interestvergoedingen voor het dollarbezit van buitenlandse regeringen en monetaire autoriteiten toe te staan.

Concurrentie. De grootste stimulans voor de verbetering van de betalingsbalans zal van een ruimere marge op de lopende rekening moeten komen. Een enige jaren geleden nauwelijks voor noodzakelijk gehouden „export-drive”, waarvan de entamering mogelijk werd door het groot-scheeps geven van voorlichting en faciliteiten aan mogelijke exporteurs, vertoont nu reeds zijn uitwerking. Wil deze een succes blijven dan zal de Amerikaanse industrie nieuw leven ingeblazen moeten worden. De vicieuze cirkel van dalende winsten per eenheid produkt en dalende investeringen, met een vennootschapsbelasting van 52 pCt. zonder tegemoetkoming voor investeringen als katalysator, zal moeten worden doorbroken. Gedurende het tijdvak 1947-1951 beliepen de winsten nog 7,26 pCt. van het bruto nationaal produkt om geleidelijk te dalen tot 4,60 pCt. in het tijdvak 1957-1961.

Een prognose met betrekking tot de toekomstige ontwikkeling van de Amerikaanse betalingsbalans tendert naar het optimistische, maar het is waarschijnlijk dat deze voornamelijk bepaald zal worden door de volgende gunstige en ongunstige factoren:

Gunstig:

1. Men is zich in de Verenigde Staten bewust van de gevaren van een verdere verwaarlozing van het betalingsbalansprobleem en bestrijdt deze dan ook krachtig. Moedgevend is dat protectionistische geluiden vrijwel uitblijven: zowel de beide politieke partijen als de National Association of Manufacturers hebben zich voor verdere liberalisatie van de handel uitgesproken. Kennedy onderstekende op 12 oktober een wet, die hem uitgebreide bevoegdheden voor een verdere liberalisatie van de handel geeft.

2. De Amerikaanse uitvoer bestaat voor meer dan de helft uit industriële goederen en voor ca. 30 pCt. uit industriële toeleveringsprodukten, waarnaar de vraag sterker dan de wereldwelvaart zal stijgen. Elders is juist een grote welvaartsachterstand in te halen.

3. De Amerikaanse industrie heeft momenteel nagenoeg in alle sectoren een overcapaciteit, terwijl men elders onder druk van de grote lokale vraag met een volledig bezet produktie-apparaat en een overspannen arbeidsmarkt kampt. Mocht ook op dit terrein een evenwichtiger situatie groeien, dan blijft de Amerikaanse industrie door de grotere kapitaalrijkdom aldaar in het voordeel.

4. De opbrengsten van buitenlandse investeringen beloven een steeds grotere post te worden.

Ongunstig:

1. De Amerikaanse uitvoer heeft geografisch een ongunstig patroon. Waar het Amerikaanse marktaandeel het grootst is, zoals in Canada en vooral in Latijns Amerika, zal de ontwikkeling van de markt voorshands alle behalve spectaculair zijn. Het toch al niet zo grote aandeel in de snel expanderende en integrerende Europese markt zal door de tariefmuren waarschijnlijk verder dalen, waarbij met name de Europese landbouwprotectie een rol kan spelen. Overigens is nog steeds ca. 30 pCt. van de Amerikaanse exporten op Europa gericht.

2. Het ligt in de lijn der verwachtingen, dat de voor-sprong van de Verenigde Staten op het gebied van technologie en vormgeving verder verloren zal gaan.

3. De Amerikaanse vraag naar grondstoffen is potentieel explosief, waarbij speciaal hout, koper en ijzererts de aandacht vragen. Voor meer dan 80 grondstoffen, uitgezonderd voedsel, zijn de Verenigde Staten voor meer dan 80 pCt. van invoer afhankelijk.

De gememoreerde cijfers en ontwikkelingen wijzen erop, dat de Amerikaanse betalingsbalans zich momenteel in een periode van overgang naar gezondere verhoudingen bevindt. Uit de onderstaande tabel blijkt, dat zich aan Amerika in de laatste vijf jaar nog geen onherstelbare ramp voltrokken heeft, zelfs als men Amerika's delicate positie als „bankier van de wereld” in aanmerking neemt.

TABEL 6.

Goud- en deviezenreserves en goedereninvoer (op jaarbasis) (in \$ mrd.)

	31 maart 1957 a)			31 maart 1962 b)		
	Goud en deviezen (1)	Invoer (c.i.f.) (2)	1 als pCt. van 2 (3)	Goud en deviezen (1)	Invoer (c.i.f.) (2)	1 als pCt. van 2 (3)
Amerika	22,406	14,100	160	16,873	17,464	97
Latijns Amerika ..	3,750	8,208	46	2,840	11,000	26
West-Europa	13,575	37,753	36	26,748	65,520	41
Japan	1,288	4,260	30	1,562	5,986	24
Canada	1,931	6,137	31	1,716	6,131	27
Wereldtotaal c)	61,250	106,381	58	60,480	130,000	46

a) International Financial Statistics, april 1958.

b) International Financial Statistics, augustus 1962.

c) Inclusief reserves berustende bij internationale betalingsinstituten.

Uit tabel 6 kan men het belangrijkste gevolg van de vijf jaar geduurd hebbende tekorten van de Amerikaanse betalingsbalans, nl. de hergroepering van de wereldreserves, aflezen. Hieruit blijkt dat West-Europa de grootste winnaar is, terwijl Canada en Japan zich goed hebben kunnen handhaven.

Rotterdam.

W. F. KOEN.

Structurering en functionering van de interne bedrijfsorganisatie

(III)

Het is vaak ongewenst om vertaalde publikaties over organisatie en leiding te beoordelen zonder de oorspronkelijke tekst er bij te halen. Dit geldt zeer zeker voor het eerste boek dat in dit derde artikel van deze serie ¹⁾ aan de orde is nl. het bekende „Management in de praktijk” van de ook in Nederland in sommige kringen populaire Amerikaanse schrijver Peter F. Drucker ²⁾. Dit omvangrijke werk bestaat uit een inleiding, vijf delen en een slotbeschouwing, in het „Nederlands” aangeduid als volgt:

Het wezen van het management.

I. De economische leiding van een onderneming (als vertaling van „Managing a business”).

II. De leiding van managers.

III. De structuur van het management (waaronder de structuur van de leiding of de personele organisatie wordt verstaan).

IV. De leiding van personeel en arbeid.

V. Wat het betekent manager te zijn.

De verantwoordelijkheid van het management.

De inleiding geeft enkele filosofisch getinte beschouwingen over de rol van de leidinggevende lagen in de onderneming en daardoor in de maatschappij, waarbij sterk op Schumpeter wordt geleund. De economische dimensie van het werk van ondernemingsleiders wordt daarbij terecht voorop gesteld. Tenslotte worden in deze inleiding enige verwachtingen uitgesproken met betrekking tot de uitdaging die de automatisme voor de leiding van de onderneming zal betekenen.

Deel I behandelt de onderneming als zodanig, haar functies (afzet en vernieuwing) en doelstelling. De wisselwerking tussen interne en externe verhoudingen, de continuïteit van de onderneming en de functie van de winst krijgen voorts enige aandacht. Bij de grondslagen van de voortbrenging wordt onderscheid gemaakt tussen stukproductie, massaproductie in oude stijl en in nieuwe stijl (toepassing van „operations research”-technieken) en procesproductie. Alleen bij stukproductie is de leidinggevende arbeid aan de top te centraliseren. Bij massa- en procesproductie wordt functionele centralisatie aan de top onmogelijk geacht. In feite tracht Drucker hier op basis van de produktietechnologie de invloed van de organieke structuurontwikkeling op de vormgeving van de personele structuur te schetsen, hoewel hij niet aan deze begripsonderscheiding toekomt. Dit eerste deel bevat een aantal aardige voorbeelden, hoewel te dikwijls dat van Sears wordt gebruikt, ook voor situaties waar deze typische warenhuisstructuur nauwelijks ter zake is voor de behandelde problematiek. Tot slot wordt weer wat over automatisering gezegd.

Ook het tweede deel wordt met een voorbeeld geopend, nl. met de historie van Ford. De beschrijving van de poging van Ford het zonder managers te doen en de latere overgang naar een gedecentraliseerde structuur vormt enerzijds een goed voorbeeld van decentralisatie, ander-

zijds wordt hierin echter geen onderscheid tussen delegatie en decentralisatie gemaakt. Verder komen in dit deel het leiden met doelstellingen en zelfcontrole (volledig volgens de benadering van Harold F. Smiddy, hetgeen onvoldoende tot zijn recht komt), het bedrijfsklimaat, de hiërarchische verhoudingen en de vorming van managers aan de orde. Terecht wordt met nadruk de aandacht gevestigd op het gedragspatroon van de directe chef als belangrijk communicatiemiddel in de hiërarchische verhoudingen. De spanwijdte der controle wordt tegenover de spanwijdte der leidersverantwoordelijkheid geplaatst (blz. 116-117). Er kan in hetgeen over de spanwijdte wordt geschreven een ernstige denkfout worden gesignaleerd, nl. de verwarring van nauwgezet toezicht met spanwijdte van het gezag (ook in deel IV, blz. 275). Deze denkfout, die ook in Nederland wel eens wordt gemaakt ³⁾, is te wijten aan het klakkeloos navolgen van J. C. Worthy's onderzoekverslag van Sears, waarvan de „resultaten” bovendien ten onrechte worden gebruikt als bewijsvoering voor situaties waar niet de parallelschakeling van een aantal min of meer autonome eenheden optreedt. Drucker trekt voorts te velde tegen de conceptie van de eenhoofdige leiding. Met de hantering van het door J. L. Meij geïntroduceerde begrip van de „scope of control” en een onderscheid tussen organieke en personele structuur hadden vele onduidelijkheden en de genoemde denkfout in dit deel vermeden kunnen worden. Het wordt besloten met een verhandeling over vorming van managers waarbij van twee grondslagen wordt uitgegaan: ontwikkeling van de gehele managersgroep en ontwikkeling op grond van de te verwachten toekomstige inhoud van deze functies.

In het derde deel worden keuzemogelijkheden in de personele structuurontwikkeling geanalyseerd en wordt gewezen op de invloed van de ondernemingsomvang. Drucker geeft drie wegen aan om vast te stellen welk type structuur nodig is om de doelstelling van een bepaalde onderneming na te kunnen streven: analyse van de activiteiten, van de beslissingen en van de betrekkingen. Deze auteur stelt de analyse van de activiteiten tegenover de benadering van de meeste schrijvers, die aannemen, dat een bedrijf een aantal typische functies heeft, die overal en altijd, zonder voorafgaand onderzoek, zouden moeten voorkomen. Dat een dergelijke activiteitenanalyse het meest nodig is in reeds lang bestaande en florerende bedrijven dient geheel onderschreven te worden. Vroegere zinvolle groeperingen zullen dan blijken in het geheel geen zin meer te hebben en integendeel de prestaties en de groei te belemmeren. In de analyse van de beslissingen wordt de delegatieproblematiek wat nader uitgewerkt. Ten aanzien van hetgeen over de analyse van de betrekkingen wordt geponeerd, moet enerzijds toegejuicht worden dat Drucker hieraan in tegenstelling tot vele andere schrijvers wel aandacht besteedt, anderzijds is het te betreuren dat er nauwelijks een uitwerking van het relatiepatroon plaats-

¹⁾ De beide voorgaande artikelen werden gepubliceerd in „E.-S.B.” van 4 juli 1962 en 19 september 1962.

²⁾ Uitg. G. J. A. Ruys Uitg. Mij. N.V., Tweede druk, Bussum 1960, 328 blz. De derde druk van dit boek werd aangekondigd in „E.-S.B.” van 26 september 1962.

³⁾ Voor een nadere uitwerking van deze problematiek, zie mijn dissertatie „Vorming voor leidinggevende arbeid in de onderneming - Het economisch-organisatorisch vraagstuk van management development”, Bedrijfseconomische Monografieën, Stenfert Kroese, Leiden 1962, blz. 79 en 153.

vindt en dat hij zich in voorbeelden verliest.

Als de twee grondbeginselen voor de organisatiestructuurontwikkeling worden de federale en de functionele decentralisatie naar voren gebracht die niet zo zeer concurrerend als wel complementair moeten worden gezien. Met deze twee soorten decentralisatie worden resp. een artikelgerichte structuur met min of meer autonome eenheden bedoeld en een structuur waar geparalleliseerde differentiatie (of een op fasen van het produktieproces gerichte structuur) voorrang heeft. De „federale” structuur zou in alle gevallen, waar deze mogelijk is, de meest effectieve zijn, hetgeen niet bewezen wordt en waarbij teveel uit de gedachtengang van de leiding van een groot concern wordt geredeneerd, al wordt dit bij voorbaat ontkend. Ook dit deel zou minder vaag geweest zijn bij een onderscheid tussen delegatie en decentralisatie alsmede tussen organieke en personele structuurontwikkeling. Drucker onderkent voorts de invloed van de bedrijfsgrootte maar werkt dit niet substantieel uit. Het laatste stuk van dit deel, waarin de stafafdelingen en hun „rijken” ter sprake komen, is soms op het belachelijke af, wat betreft het te velde trekken tegen hersenschimmen (zeker voor zover het Europese situaties betreft) en het neerschrijven van tegenstrijdigheden. Het wordt afgerond met een interessante beschouwing over de groei-problematiek van de onderneming.

In het vierde deel passeren onderwerpen als taakverruiming, scholing, inschakeling van de gehele mens, arbeid als produktiefactor, verhouding arbeider - onderneming, interne en externe economische verhoudingen van de onderneming en nogmaals het winstbegrip de revue. Gemakkelijk vallen hier grote woorden als „het bankroet van het personeelbeleid” en andere kreten die het goed zullen doen bij degenen die tot Druckers niet nader omschreven categorie van H.H. Praktische Managers behoren. De vooruitgang van de sociale wetenschappen — en zeker het onderscheiden van kaf en koren daarin, — heeft Drucker niet geheel bij kunnen houden, waar hij immers schrijft dat sinds de jaren twintig ene Thomas Spates bijna niet meer verbeterd is en de uitspraken van deze schrijver later alleen maar met retoriek overgoten zijn (blz. 229). Degenen die de publikaties van Schumpeter, Smiddy en Dean kennen, zullen ongetwijfeld hetzelfde zeggen van het grootste deel van het onderhavige boek van Drucker. De hoofdstukken in dit deel die handelen over het organiseren met het oog op topprestaties op de verschillende niveaus van arbeiders, leiders en specialisten, zijn opgebouwd rond de stelling dat er twee grondbeginselen zijn en niet één: het grondprincipe voor machinale arbeid is dat van de mechanisatie en dat voor de menselijke arbeid is dat van de integratie. Het besluit van dit deel gaat over de positie van de wetenschappelijke werker.

Deel IV en het slot zijn een bloemrijke weergave van de beknopte en sobere publikaties van Smiddy, ten dele intern bij General Electric, niet als zodanig aangehaald in dit deel, echter wel in totaal als bron genoemd in het voorwoord. Voorts wordt de rol van de onderneming in de maatschappij behandeld, die terecht volgens Drucker niet alleen als de „buitenwereld” mag worden beschouwd.

Concluderend kan ten aanzien van dit boek gezegd worden dat de schrijver wel bijna overal de klok heeft horen luiden, maar niet alle klepels weet te hangen. Het zij gaarne aanbevolen voor degenen die zich op een breed terrein willen oriënteren en van een populair-wetenschap-

Beleg modern - beleg in

INTER
UNIE

N.V. Internationale Beleggings Unie „Interunie”, Postbus 617, Den Haag

(I. M.)

pelijke benadering houden. Zowel aan de structurering als aan de functionering van de interne organisatie wordt door deze schrijver aandacht besteed. De vele interessante voorbeelden maken het boek ondanks de omvang zeer licht verteerbaar en zouden het soms bijna tot de ontspanningslectuur doen behoren. Men zij echter gewaarschuwd voor een aantal in de hierboven gesignaleerde gedeelten voorkomende uitlatingen en stellingen, die zonder meer nonsense zijn of typisch conformistisch Amerikaans. De vertaling is idiomatisch en vakterminologisch niet sterk, waarbij het laatstgenoemde ongetwijfeld mede voortkomt uit de vaagheid van de auteur met betrekking tot sommige begrippen. Het is te betreuren dat in de vertaling het zaakregister ontbreekt. Toevoeging daarvan zou ongetwijfeld tot een betere terminologische vertaling hebben kunnen leiden en het ondankbare vertaalwerk van deze vlotte Amerikaanse journalistieke stijl hebben kunnen verlichten. Te betreuren is ook dat de literatuurlijst, die Drucker in zijn boek geeft, in de vertaling ontbreekt, daar de bronnen van Drucker op die manier nog minder tot hun recht komen.

Zijn er in het hierboven besproken boek enkele opmerkingen te vinden die Europese opvattingen en bijdragen onrecht doen, bijna irritant is in dit opzicht de tweede in dit artikel te bespreken publikatie, nl. het boekje van H.K. Junckerstorff: „Modern management of enterprises”⁴⁾. Volgens het voorwoord is de „American science of management as a whole” nauwelijks bekend in West-Europa, ofschoon een aantal details daarvan geleerd en toegepast zijn. Eindelijk zal dan nu de verlossende integrale benadering gebracht worden tegen de achtergrond van de „national sciences and its characteristics” en wordt de wetenschappelijke wereld een methode aangeboden om tot een „science of management on a universal scale” te geraken, zoals nog nimmer is gezien. Mooier kan het al niet en het doet bijna onheus aan om de eindconclusie te geven na het lezen van dit boekje: het is het meest ambitieuze en tevens het meest oppervlakkige boekje in de stroom van publikaties op dit terrein dat tot nu toe onder mijn ogen kwam. Het is dan ook nauwelijks verantwoord aan deze mengelmoes van pogingen om samenhangen tussen factoren aan te geven en het beschrijven van institutionele aspecten, in deze rubriek meer aandacht te geven. Voor wie het nog niet weet: in bijna alle landen stammen de „national sciences” af van Taylor en/of Fayol, hoewel er verschillen te constateren zijn en men gehinderd wordt door het ontbreken van een gemeenschappelijke terminologie. We kunnen het met de schrijver eens zijn dat het fijn zou zijn als het anders was, maar willen hem aanraden eerst nog eens de vorderingen in zijn eigen land te bestuderen voor dat hij zijn pogingen om tot een universele benadering te geraken voortzet.

Eindhoven.

Dr. A. WATTEL.

⁴⁾ Uitg. Martinus Nijhoff, 's-Gravenhage 1960, 82 blz., f. 5,70.

BOEKBESPREKING

The Economic Development of Uganda. Report of a Mission organized by the International Bank for Reconstruction and Development. The Johns Hopkins Press, Baltimore 1962, XVIII + 475 blz., \$ 8,50.

De Wereldbank-missie naar Uganda (Oeganda) stond onder leiding van Prof. Edward S. Mason van Harvard University, en bezocht het land in 1960 en 1961. Het rapport waarin haar bevindingen en aanbevelingen zijn vastgelegd omvat drie delen: het algemene rapport (121 blz.), een gedetailleerd programma voor de landbouw, en een uitgewerkt programma voor de overige sectoren. Het eerste deel, het algemene rapport, is ook voor de niet-specialist interessante lectuur; het geeft een goed beeld van vele problemen die eigen zijn aan de ontwikkelingslanden.

De Oostafrikaanse staat Uganda is pas enkele maanden geleden (9 oktober 1962) onafhankelijk geworden. Tezamen met Tanganjika (reeds iets langer onafhankelijk) en Kenya (nog niet onafhankelijk) vormt het land de Oostafrikaanse gemeenschappelijke markt, die een kleine veertig jaar geleden door de Britse bestuurder tot stand werd gebracht. De economische ontwikkeling van deze drie staten, die elk een bevolking van rond 7 miljoen inwoners hebben, is door deze economische unie in gunstige zin beïnvloed. Na de tweede wereldoorlog heeft Kenya echter een duidelijke voorsprong in ontwikkeling gekregen, en is vooral Uganda — dat ten westen van Kenya, in het binnenland, ligt — van belangrijke nieuwe industriële vestigingen verstoken gebleven. De economische belangen van de drie landen lopen niet steeds parallel, en in Uganda is men niet erg gelukkig met de huidige vorm van samenwerking. De Missie bespreekt deze problemen vrij uitvoerig; zij beveelt aan, de gemeenschappelijke markt niet te verlaten doch integendeel te streven naar politieke integratie die een betere waarborging van Uganda's belangen mogelijk zou maken. Hoewel deze laatste stelling nog zal moeten worden bewezen, is het in elk geval zeer terecht dat de Missie deze zaken bespreekt en beoordeelt. In het eerder verschenen rapport over Tanganjika was er op dit punt beslist een tekortkoming.

Uganda is een landbouwwand. Twee-derde deel van de produktie wordt voortgebracht in de landbouwsector, waarvan bijna de helft in de zgn. „subsistence farming”. Ruim 90 pCt. van de uitvoer bestaat uit landbouwprodukten, voornamelijk koffie en katoen. De Missie wil meer aandacht (en geld) besteed zien aan de landbouw dan voorheen. In de jaren 1958-1961 ging slechts 8 pCt. van de ontwikkelingsuitgaven van de centrale overheid naar de direct produktieve sectoren; dit percentage wil zij op ten minste 20 gebracht zien voor 1961-1966, waarvan rond de helft voor de landbouw. Ook de uitgaven voor de andere

direct produktieve sectoren, met name industrie en toerisme, zullen dus toenemen. Van de twee belangrijkste uitvoerprodukten biedt de katoen betere vooruitzichten dan de koffie, waarvoor op wereldschaal gedurende de eerstkomende tien jaar op overproduktie moet worden gerekend. Doch ook voor katoen zijn de mogelijkheden beperkt en de onzekerheden groot; exportdiversificatie is geboden.

De economische toekomst van Uganda is niet bepaald zonnig te noemen. In het recente verleden zijn de investeringen teruggelopen, deels wegens het lage prijsniveau van de exportprodukten, deels wegens de politieke onzekerheid die leidde tot een aanzienlijke repatriëring van buitenlands kapitaal. In 1959 bedroegen de investeringen weliswaar nog 14 pCt. van het binnenlands produkt, doch dit percentage zal vermoedelijk sedertdien nog verder zijn teruggelopen. Aangezien in de jaren vijftig veel werd geïnvesteerd in projecten in de sociale sfeer en in de economische infrastructuur was het groeitempo niet hoger dan 3 pCt. De bevolkingsgroei bedraagt rond 2,5 pCt., en het netto-resultaat is dus nagenoeg stagnatie.

Het programma van overheidsinvesteringen dat de Missie voorstelt komt op jaarbasis overeen met circa 6 pCt. van het bruto binnenlands produkt. Op grond van de ervaring van het verleden zou men de investeringen van de particuliere sector kunnen ramen op 4 pCt., zodat de totale jaarlijkse investeringen 10 pCt. van het produkt zouden bedragen. Misschien ligt een berekening als deze ten grondslag aan de — in het rapport verder niet toegelichte — uitspraak van de Missie: „But with reasonable luck, the rate of growth should accelerate and gross domestic product should increase on the average by 3-4 per cent a year, thus permitting improvement again in the average standard of living” (blz. 39). Het is de vraag of de inwoners en de regering van Uganda ook „reasonably lucky” zullen zijn met de 1 pCt. inkomensstijging per jaar. Tegen het eind der jaren zestig zou de toeneming wel 5 pCt. per jaar of 2,5 pCt. per hoofd (of, gezien de medische verbeteringen, 2 pCt. per hoofd) kunnen bedragen, verwacht de Missie. Geduld dus maar!

Moet de Missie geprezen worden om haar realiteitszin, als zij onomwonden toegeeft dat ook de geslaagde uitvoering van haar programma slechts een uiterst bescheiden welvaartstoename zal kunnen veroorzaken? Of mag en moet men haar laken wegens een te conservatieve, en daarom onvoldoende, opzet en aanpak van de economische ontwikkelingspolitiek? Het is niet eenvoudig om op dit punt een juist oordeel te vellen. Men realiseer zich de financieringsmoeilijkheden bij de ontwikkeling van een land dat in de afgelopen 4 à 5 jaar zijn ruilvoet met 31 pCt. zag verslechteren terwijl 40 pCt. van zijn geldinkomen van export afhankelijk is, dat een archaisch belastingstelsel heeft, en dat sinds het midden der jaren vijftig te lijden had onder een jaarlijkse kapitaalvlucht, overeenkomend met circa 15 pCt. van zijn exportontvangsten. Anderzijds

(I. M.)

WALTHER

snel en solide

KOLLER & VAN OS

Amsterdam - Rotterdam - 's-Gravenhage -
Breda - Utrecht - Arnhem - Leeuwarden

vraagt juist de ernst van de situatie om dieper ingrijpende maatregelen die de economie in een andere koers kunnen stuwen; wat de Missie aanbeveelt is niet veel meer dan wat „bijsturen”. Het is de vraag of de leiders van Uganda de tijd zullen willen nemen en zullen krijgen om zozeer langs de wegen der geleidelijkheid te werk te gaan als de Wereldbank-missie in haar rapport impliciet heeft aangenomen.

Cairo, V.A.R.

H. LINNEMANN.

GELD- EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt.

Liquiditeitshulp van De Nederlandsche Bank in de vorm van transacties met beding van wederinkoop betekent altijd een kortstondige verschuiving omdat na korte tijd het gestalde papier door de banken moet worden teruggekocht. Wanneer de oorzaak van de oorspronkelijke verkrapping in deze korte periode in zijn tegendeel verkeert bereikt men de gewenste egalisatie van de markt. Tijdens de jaarultimo speelt de uitzetting der bankpapiercirculatie een hoofdrol, zodat wanneer de verwachte inkrimping tegenvaalt of andere factoren gaan tegenwerken, de terugkoop toch nog wel eens moeilijkheden oplevert. Het voortduren van de krapte in de eerste weken van het jaar, o.a. blijkende uit de verhoging van de minimum callgeldrente op 11 januari tot 2 pCt., moet ten dele worden toegeschreven aan het eigen beleid der banken, die zijn overgegaan tot grotere aankopen van schatkistpapier bij de Agent. De verwachting, dat een ruimere markt in het verschiet zou liggen en de daarbij behorende druk op de rente moet hier het motief zijn geweest.

De jongste maatregelen van De Nederlandsche Bank vormen een officiële bevestiging van de ontspanning, die sommigen reeds geruime tijd hebben zien aankomen. De kredietverlening der banken ging al sedert augustus niet meer uit boven het monetair toelaatbare, d.w.z. de voorziening in de stijgende behoefte aan transactiekassen op grond van een stijgend reëel nationaal produkt. De opschorting van de kredietcontrole betekent, nadat deze reeds maandenlang niet effectief is geweest, in feite niet zo veel. Het bij internationale vergelijking hoge Nederlandse disconto is van 4 pCt. naar 3½ pCt. teruggebracht. De debetrente der banken volgt in de regel een discontowijziging. Maar dat de thans lagere rentekosten de kredietvraag zullen verhogen geloven slechts weinigen. Als waarschuwing heeft de wijziging waarde. Men vergelijkt de huidige situatie wel met die van dood tij. Dit is aan zee altijd een korte periode, waarop de eb volgt. In het economisch leven behoeft de vergelijking niet zover op te gaan. Doch mocht er een teruggang optreden dan kan De Nederlandsche Bank niet worden verweten dat haar rentepolitiek dit in de hand heeft gewerkt.

De eerste schatkistpapiertender 1963 is aangekondigd. Drie-, acht- en twaalfmaandspromessen zullen 25 januari a.s. zijn te verkrijgen. De tender van achtmaandspromessen betekent een voortzetting van de politiek van met de belastingbetaling harmoniërende uitgaven. De twaalfmaandsperiode grijpt al vooruit naar de eerste kwartaaluitkering aan de gemeenten in 1964.

Kapitaalmarkt.

De uitgifte van pandbrieven door hypotheek- en scheepshypotheekbanken heeft in de eerste 11 maanden van 1962

(I. M.)

het in dezelfde periode van 1961 bereikte peil aanmerkelijk overtroffen. In het genoemde tijdvak van vorig jaar werd f. 150 mln. geplaatst; in hetzelfde een jaar daarvoor f. 87 mln. In deze rubriek is reeds eerder de aandacht gevestigd op de stijging, die zich bij de hypothecaire lening voltrekt. Het ligt voor de hand, dat de middelen, waarmee deze leningen ten dele worden gefinancierd, ook een toeneming laten zien.

Het bericht, dat een introductie op de Amsterdamse beurs mag worden verwacht van de Norges Kommunal Bank te Oslo, wijst op een verdere internationalisering van het financiële bestel. Dit is de tweede keer namelijk dat een instelling een fictieve munteenheid gebruikt, te weten de Europese rekeneenheid.

Onze grote concerns laten bepaald veel optimistischer geluiden horen dan een jaar geleden. Thans blijken de A.K.U.-cijfers aanzienlijk te zijn gestegen.

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	28 dec. 1962	H. & L. 1963	4 jan. 1963	11 jan. 1963
Algemeen	345	359 — 346	352	357
Intern. concerns	464	486 — 463	473	482
Industrie	319	328 — 321	324	326
Scheepvaart	134	140 — 135	138	138
Banken	257	261 — 256	259	261
Handel enz.	150	154 — 149	151	154

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen.	f. 1962	f. 1963	f. 1963
Kon. Petroleum	f. 157		f. 158,50
Philips G.B.	f. 139		f. 142,50
Unilever	f. 138,40		f. 141,20
A.K.U.	401½		413¾
Hoogovens, n.r.c.	558		573
Kon. Zout-Ketjen, n.r.c.	723		740
Zwanenberg-Organon	909¾		915
Van Gelder Zn	244		249
Amsterdamsche Bank	390		394¾
Robeco	f. 208		f. 210

New York.	652	662	672
Dow Jones Industrials			

Rentestand.	4,24	4,26	4,24
Langl. staatsobl. a)	3,20		3,11
Aand.: internationalen a)	3,86		3,79
lokale a)			
Disconto driemaands-schatkist- papier	2	2½	2½

a) Bron: Veertiendaags Beursoverzicht Amsterdamsche Bank.

C. D. JONGMAN.

Abonneert U op

DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie van

Prof. P. Hennipman,
Prof. A. M. de Jong,
Prof. F. J. de Jong,
Prof. P. B. Kreukniet,
Prof. H. W. Lambers,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart,
Prof. J. Zijlstra.

★

Abonnementsprijs f. 30; voor studenten f. 15.

★

Abonnementen worden aangenomen door de boekhandel en door uitgevers

DE ERVEN F. BOHN
TE HAARLEM

GAK

Wegens vertrek van de huidige functionaris vragen wij een

hoofd van de interne accountantsdienst

Lid N.I.V.A. of V.A.G.A.

Sollicitaties met uitvoerige inlichtingen omtrent opleiding en praktijkervaring vergezeld van een recente pasfoto, binnen 14 dagen na het verschijnen van dit blad, te richten aan de directie.

**GEMEENSCHAPPELIJK ADMINISTRATIEKANTOOR
Bos- en Lommerplantsoen 1 Amsterdam W**

N.V. „LIJEMPF” (Leeuwarder IJs- en Melk Producten Fabrieken), Leeuwarden
vraagt een

academisch gevormd econoom

met goede bedrijfservaring, die onder rechtstreekse verantwoordelijkheid aan de directie belast zal worden met de behandeling van de bedrijfseconomische problematiek van de onderneming.

Zijn werkzaamheden zullen met name liggen op het gebied van rentabiliteits- en kostprijberekening, investeringsvergelijkingen en efficiencybevordering. Van hem wordt verwacht dat hij, mede op grond van aan de administratie ontleende gegevens, een bijdrage zal leveren aan de economische fundering van het bedrijfsbeleid.

Uitvoerige sollicitaties, met de hand geschreven en vergezeld van een pasfoto, te richten aan de directie, postbus 406, te Leeuwarden.

***Maak gebruik van
de rubriek***

VACATURES

voor het oproepen van sollicitanten voor leidende functies. Het aantal reacties, dat deze annonces ten gevolge hebben, is doorgaans uitermate bevredigend; begrijpelijk: omdat er bijna geen grote instelling is, die dit blad niet regelmatig ontvangt en waar het niet circuleert!

verladen

Het enige Nederlandse maandblad gespecialiseerd op het gebied van het intern transport en de expeditie.

Vorige maand in Verladen:

- In kort bestek
- Nieuwtjes
- 4 Voorbeelden om tijd en geld te besparen bij intern transport en opslag
- Bouwen voor beter intern transport en opslag
- Een pallet kost meer dan 12 cent
- Oto Melara Vorktrucks
- Nieuwe stapelaar voor 1000 kg
- Bundelen met plakband
- Nieuws over de Machevo
- 't Stond in Verladen in 1962
- Vloervrij transport met hangkranen

Abonnementsprijs f. 15,— per jaar.

Vraagt een gratis proefnummer.

- Administratie Verladen — Postbus 42 — Schiedam.

Bij het Ministerie van Buitenlandse Zaken kunnen voor functies in de beleidssector worden geplaatst enige

JONGE ACADEMICI

(b.v.k. juristen en economen)

met belangstelling voor internationale vraagstukken en een behoorlijke kennis van de moderne talen.

Leeftijd: b.v.k. tussen 25 en 30 jaar.

Na één jaar dienst in de rang van adjunct-referendaris kan bij gebleken geschiktheid aanstelling in vaste dienst volgen met bevordering tot referendaris 2e klasse. In de toekomst is een verdere bevordering tot referendaris mogelijk.

Salaris:

adj.-referendaris: f. 620,— tot f. 795,— p. m.

referendaris 2e kl.: f. 775,— tot f. 1.173,— p. m.

referendaris: f. 1.053,— tot f. 1.381,— p. m.

Vakantiegratificatie: 4 %.

Gelegenheid tot solliciteren bestaat ook voor hen, die binnenkort afstuderen of uit militaire dienst komen, dan wel reeds enige jaren werkzaam zijn.

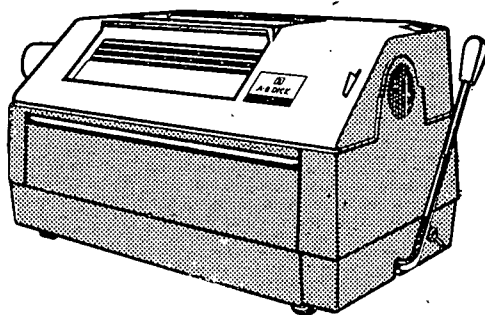
Voor deze laatste categorie bestaat, indien de voorpraktijk aansluit bij de huidige functies, de mogelijkheid tot hogere inpassing.

Eigenhandig geschreven sollicitaties met volledige gegevens omtrent opleiding en ervaring kunnen worden gezonden onder no. 2-263/7188 (in linkerbovenhoek env. en brief) aan het bureau Personeelsvoorziening van de Rijksoverheid, Prins Mauritslaan 1, 's-Gravenhage.

Voor een oriënterend gesprek kan desgewenst telefonisch een afspraak worden gemaakt. Tel. (070) 18.40 00, toestel 368.

*U reageert op annonces in „E.S.B.”?
Wilt U dat dan steeds kenbaar maken!*

op het moderne kantoor ook een moderne machine

Snel een copie op de Focoop M120. Copie voor die en copie voor die? Dat betekent fotocopie. En fotocopiëren maakt u op de Focoop M120. Al wat geschreven, gedrukt en geschetst staat: feilloos op de Focoop M120. Lichtecht, alle kleuren rechtsgeldig en houdbaar. Vraagt uitvoerige inlichtingen.

A-B-DICK HOLLAND N.V.

OUDENOORD 111/117 - UTRECHT TEL. 030-22441, POSTBUS 184

DRS. F. L. G. SLOOFF

DE WEGWIJZER VOOR DE BELEGGER

een in begrijpelijke taal geschreven,
uiterst praktisch gidsje dat elke
particuliere belegger (of a.s.
belegger) steeds bij de hand
dient te hebben.

prijs **2.75**

* Te bestellen bij Uw boekhandelaar dan
wel rechtstreeks bij de uitgever N.V.
Koninklijke Nederlandsche Boekdrukkerij
H. A. M. Roelants Ald B te Schiedam.

KATHOLIEKE UNIVERSITEIT NIJMEGEN

Bij het geografisch instituut kan ten behoeve van het onderwijs in de
planologie worden geplaatst een

sociaal-wetenschappelijk medewerker (PLANOLOGOOG)

Gegadigden dienen een academische studie te hebben voltooid en
over ervaring in het planologisch onderzoekwerk te beschikken.

*Eigenhandig geschreven sollicitaties met gegevens omtrent leeftijd, op-
leiding, ervaring en huidig salaris kunnen worden gezonden aan het hoofd
van de afdeling personeelszaken, Wilhelminasingel 9, Nijmegen, onder
vermelding van nummer LWN 5.*

GEMEENTE 'S-GRAVENHAGE

Bij de Gemeentelijke Dienst voor Sociale
Werkvoorziening bestaat gelegenheid tot
plaatsing van een

STAF- FUNCTIONARIS

in de rang van hoofdcommies A. Salaris-
grenzen f 727,— - f 1013,— per maand
(excl. 4% huurcompensatie).

De dienst is belast met de uitvoering van
een aantal rijksregelingen op het terrein
van de sociale bijstand en complementaire
arbeidsvoorzieningen, en beheert in dit
kader onder meer een complex van sociale
werkplaatsen.

De te benoemen ambtenaar zal worden
belast met de behandeling van zaken die
het beleid van de directie nauw raken.
Van hem zullen belangstelling voor orga-
nisorische vraagstukken en een uitstekende
redactionele vaardigheid worden ver-
wacht. De functie draagt geen specifiek
sociaal karakter. Zij vereist het vermogen
tot soepel overleg met collega-afdelings-
chefs.

Gevraagd wordt een kracht van acade-
misch niveau (econoom met juridische be-
langstelling, of jurist met economische
interesse), in de leeftijd van 25-40 jaar.

*
Uitvoerige, eigenhandig geschreven sollicitaties
met vermelding van volledige voornamen, ge-
boortedatum en -plaats binnen 14 dagen ONDER
No. K 5 te zenden aan de Directeur van het
Gemeentelijk Bureau voor Personeelsvoorzien-
ing, Burg. de Monchyplein 10, 's-Gravenhage.

KONINKLIJKE PAPIERFABRIEKEN VAN GELDER ZONEN N.V.

kan wegens uitbreiding van de markt-
onderzoek-activiteiten op 'de Marketing-
afdeling van haar hoofdkantoor te Am-
sterdam plaatsen:

MEDEWERKER MARKTONDERZOEK

Deze functionaris zal, zowel in teamver-
band als zelfstandig, onderzoekingen
dienen te verrichten. Hiertoe wordt een
gedegen ervaring verwacht in de moderne
marktonderzoek-technieken, alsmede de
geschiktheid tot onderhouden van de
externe contacten.

Vaardigheid in het maken van exacte en
overzichtelijke rapporten wordt tevens
verondersteld. Een goede kennis van de
moderne talen, zowel als inzicht in het
statistisch basismateriaal strekt tot aan-
beveling.

Belangstellenden tot omstreeks 35 jaar
wordt verzocht hun schriftelijke sollici-
taties te richten aan de afdeling Personeel-
zaken - Postbus 593 - Amsterdam-C.

Efficiency

bespoedigt
Uw contacten
met gegadigden

*

Indien
Uw telefoonnummer
in Uw annonce
moet worden
opgenomen,
vermeld dan
tevens het

NETNUMMER

BANKIERSKANTOOR STAAL & CO. N.V.

te 's-Gravenhage zoekt wegens uitbreiding van
zaken een

LID VAN DE DIRECTIE

Van geïnteresseerden wordt verlangd dat zij een
brede ervaring in het bankbedrijf hebben opgedaan
bij voorkeur op het gebied van de onderhandse
leningen.

Eigenhandig (niet met ballpoint) geschreven brieven met
inlichtingen over leeftijd, opleiding en praktijk en
vergezeld van een recente pasfoto vóór 28 januari a.s.
aan de Nederlandsche Stichting voor Psychotechniek,
Wittevrouwenkade 6, Utrecht, onder nummer
E.S.B. 13920.

Weten- schappelijk medewerker

Bakkenist, Spits & Co.
zoekt contact met een
wetenschappelijk medewerker,
die kan worden belast met de
leiding van de economische
research-arbeid, welke een
belangrijk onderdeel vormt van de
adviseursactiviteiten, die het
bureau verricht.

De gedachten gaan uit naar een
man, die door de door hem
verrichte wetenschappelijke
arbeid reeds een naam heeft
weten te vestigen en op grond
daarvan bij indiensttreding kan
worden aangesteld in de rang
van verantwoordelijk
medewerker.

Belangstellenden wordt ver-
zocht hun met de hand geschre-
ven brieven, welke uiteraard
strikt vertrouwelijk zullen
worden behandeld, te richten aan
Drs. S. C. Bakkenist, p/a:

Bakkenist, Spits & Co.

ECONOMISCHE AFDELING

Emmaplein 5

AMSTERDAM-Z.

Bij de Afdeling Onderzoek van de Rijksdienst voor het Nationale Plan worden gevraagd:

wetenschappelijke medewerkers

Geplaatst kunnen worden:

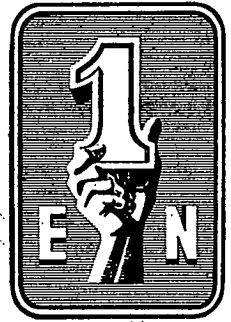
- een Econoom met belangstelling voor sociaal-economische vraagstukken.
- een Sociaal Geograaf.
- een Landbouwkundig Ingenieur met (bij voorkeur) keuzevak sociologie.

Enige ervaring in het planologisch onderzoek strekt tot aanbeveling.

Salaris naar leeftijd en ervaring f. 631,— - f. 1.328,— p.m., excl. vakantietoelage en huurcomp.

Eigenhandig geschreven sollicitaties onder no. 2-503/7188 (in linkerbovenh. env. en brief) aan het bureau Personeelsvoorziening v. d. Rijksoverheid, Prins Mauritslaan 1, Den Haag.

Adverteer in „E.-S.B.“

EERSTE NEDERLANDSCHE

PENSIOENREGELINGEN

RISICO-HERVERZEKERING VAN PENSIOENFONDSEN

BUREAU VOOR COLLECTIEVE CONTRACTEN
JOHAN DE WITTLAAN 50 'S-GRAVENHAGE
POSTADRES: POSTBUS 5 TEL. (070) 5143 51

Organisatie-adviseur

Bakkenist, Spits & Co. zoekt contact met een ervaren organisatie-adviseur, resp. met een topfiguur uit het bedrijfsleven, die een bijzondere belangstelling heeft voor organisatie-vraagstukken. Gedacht wordt aan een medewerker van zodanig niveau, dat hij reeds na een korte periode van inwerken zelfstandig leiding kan geven aan de uitvoering van een aantal van de aan het bureau verstrekte organisatie-opdrachten.

Belangstellenden wordt verzocht hun met de hand geschreven brieven, welke uiteraard strikt vertrouwelijk zullen worden behandeld, te richten aan Drs. S. C. Bakkenist, p/a:

Bakkenist, Spits & Co.

ECONOMISCHE AFDELING

Emmaplein 5

AMSTERDAM-Z.